

Ossian Kuusisen maailma

toim. Eva Lettinen

SAARISTOMEREN TUTKIMUSLAITOS
Turun yliopisto

SEILI Archipelago Research Institute Publications 1
ISSN 1456-4548
ISBN 951-29-1436-0
© Eva Lettinen
Graafinen suunnittelu: Ilmos Ky
Paino: Vakka-Suomen Kirjapaino Oy, Uusikaupunki
100% uusiopaperi

Ossian Kuusisen maailma

toim. Eva Lettinen

SISÄLTÖ

Alkulause	5
Omaa historiaa	7
Maatyövuosi	11
Häristä	17
Karjasta, paimenista ja susista	20
Köydeenteosta ja pari sanaa nahan parkituksesta	24
Elonkorjuusta ja riihityksestä	26
Haltioista, hengistä ja ihmisluonteesta	33
Tuli	42
Tuvan laattiasta	46
Käsityöläisistä, taksintekijöistä ja kulkevaisista	48
Hakotarhasta	53
Joulunvietosta	56
Naimisiinmenosta	58
Sanoja	60
Kalastuksesta ja erilaisista kaloista	63
Kalakaupasta ja kulkemisesta	74
Hyljemiehiä ja väkevämmän valtaa	88
Makkia-soppa	89
Sanastoa	93
Lähteet	94

Alkulause

Tutkimustyöni parhaimpia hetkiä oli yllättävä kohtaaminen Ossian Kuusisen kanssa. Tapasin hänet ääninauhojen välityksellä, kuuntelin ja yhä enemmän ihastuin hänen kertojanlahjoihinsa. Niin olivat tehneet aiemmin monet muutkin, koskapa Ossianin kanssa tehtyjä haastatteluja löytyi harvinaisen runsaasti. Niin hyvä oli aineisto, niin monipuolisesti ja persoonallisesti vanhaa saaristolaiselämää kuvaileva, että tuntui pahalta jättää se edelleen arkiston kätköihin vain tutkijain käytettäväksi.

Siksi tämä pieni kirjanen, josta toivon olevan paljon iloa nykyisille saaristolaisille ja heidän ystävilleen.

Ossianin haastattelijoina 1950- ja 1960-luvulla ovat toimineet Leena Koillinen, Osmo Ikola, S. ja K. Viitanen. Tekstiin en ole ottanut mukaan haastattelijain osuuksia, vaan se perustuu Ossianin puheeseen, jota olen koettanut hellävaraisesti toimittaa. Olen karsinut toistot ja yhdistänyt eri haastatteluista esiintulevat teemat. Viimeksimainittu tehtävä ei Ossianin kohdalla vaatinut väkivaltaa, siksi samoin äänenpainoin hän eri haastatteliaille kertoi asioista.

Murteen olen koettanut saada kirjoitusasultaan mahdollisimmaan yksinkertaiseen muotoon, jotta lukija vaivattomasti pääsisi itse sisältöön.

Lämpimät kiitokseni esitän Ossianin miniälle Maija Kuusiselle, joka ystävällisesti antoi käyttööni Ossianin jäämistöön kuuluvat valokuvat. Sekä niille monille kustavilaisille, jotka ovat minulle Ossiania muistelleet.

Valokuvia olen saanut käyttööni myös Kustavin kotiseutumuseon ja Taivassalon kotiseutuarkiston kokoelmista. Ilmo Jaramo ja Kerttu Summe ovat auttaneet joidenkin kuvien löytymisessä.

Ison työn nauhojen litteroinnissa on huolella tehnyt Tuula Särki-

lahti. Monet ovat ne paikalliset ystäväni ja tuttavani, jotka sittemmin ovat kommentoineet tekstin sanastoa, asiasisältöä ja luettavuutta ja auttaneet sen asettumista kohdalleen.

Aineiston saamisesta lämmin kiitos Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitokselle ja erityisesti Krista Ojutkankaalle, joka minulle kopioi melkoisen määrän nauhatunteja.

Sekä tietysti omalle laitokselleni, Turun yliopiston Saaristomeren tutkimuslaitokselle, joka on ottanut kirjases julkaisusarjaansa.

Erytiskitokset kuuluvat Jenny ja Antti Wihurin rahastolle, jonka suoman taloudellisen tuen turvin tämän teoksen julkaisu mahdollistui.

Kustavissa keväällä 1999.

Eva Lettinen

Omaa historiaa

Jaaha se on Ossian ja Erdt ja Kuusinen. Syntynyt Lokalahdel Tuppiluadol 30.5.1873.

Lokalahdel mnä käve viäl rippikoulu, mut sit mnä muutin Kustaviin 1889.

Mul ol veljel talo tääl Lypertös ja mnä tuli häne tykös, ko mu isän on jo kual, ko mnä ole kuusvuatine ollu. Ei siäl ollu koton mittä olemist.

Se on semmone asia, että minu isän ol vanha taloisänt ja hänel ol piän maatila sit. Semmonen vanhamiähe kaasi, niinko sillo sanotti, semmone eläkepaikka. Ja isä kual ja äiti jäi sit neljä lapsen kans leskeks. Ja se paikka, ko isäl ol, ni se ol vaa häne aikas. Kyl meit ol paljonki, mut nää ol suur osa sit jo isoi, ei semmossi alaikässi sit ollu, ko neljä.

Ja sillo ei ollu minkänkaltast appu yhteiskunnan pualest. Että jossei ne sit eläny, ni saiva kual. Mut et ei me kokonas ilma ruakka sentä koska oltu, mutta ei ruaka mittä semmost ollu, ko nykyaikan. Eikä sillo vaadittu siltaval, ko ny. Et ko ol ruisjauho ja peruni ja silakka, ni ei sillo mittä puutteest viäl puhuttu. Mut sit, kute niitäkä ollu, ni sit ruvetti puhuma puutteest.

Sillo ihmise oli semmossi tyytyväisemppi ko nyy ja koko ihmis-elämä ol kokonas toisenkaltane, ko ny. En minä oikke sovi enä nykysse elämä olemanka.

Sit ko mnä tuli kolmentois ikkäseks, ni sit mnä rupesi tyästän itteläs leipän saama. Oli semmosen apulaisen sit talolisis.

Kaikenkaltast semmost talontyät sit tei, mitä semmosen nuaren. Ja sit, ko hiuka suuremmaks tuli, ni sit ruvetti vaatima yhtpaljo, ikä täydelt miäheltäkki. Ja sillo kaik tyä oli semmosen, et määrätty määrä ol urakka, mitä päiväs täyry tehr. Se sama sit ruvetti vaatima, vaik ei viäl ollu rippikouluka käyny.

Juu sitä ruvetti. Ja sillo ei ollu minkänkaltast suaja semmosil lapsil, et niilt saatti vaatti sit vaa niinpal, ko tykätti.

Ja sit ol viäl. Mnä prukka sanno, et mnä ole ollu piikan ja trenkin.

Ko sit käve sil taval, ja se ol mnu kaikki raskain vuas. Ko palvelusväki pestatti sillo koko vuareks ja jos ne keske pois meni, ni ei ne siit sit mitä palkka saanu. Kute he sitä vuat täytte palvellu. Ja se vuas sit tul semmone, et ko mnä oli Lokalan kirkonkyläs sen rippikouluvuoten ja yhres Kauppila nimises talos sit ol hyvi semmone, sanotti ettei se häijymppä emänttä sit enä ol, ko se. Se ol leski sit, ettei siin isänttä ollukka.

Ko sit ni Pyhämiästen, marraskuu enspäivän, aljetti sillo se palvelusvuas, ni Uudenvuarepäiväaamun men sit jo kolmas palvelustyttö pois. Ja emänt tul minun tykön sit ja sano, et ”rup sää ny vaa, etten mnä tommossi haaskoi enä hae, koskei ne ollenka pysy, et rup sinä ny vaa toho huusholli, ni kyl täsä sit toimen tulla”.

Ja se emäntä, ei se ollu minu kansan paha. En mnä silt koska paha sana saanu. Kyl se minu kansan, vaik kyl toise saiva. Ja sil ol semmone tapa, et hän prukas hellauunis pannukakko päivisi ain paista ja kyl minä osan sai, mut ei toisil annet. Mut kyl mää sit juaksin kans.

Minun täyry ruvet sit vaa palveluspiia tyät hoittama ja se ol kaikke raskain. Aamul viirelt ylös ja se ol sit ensmäine tyä, et mnä meni sauna. Saunas sillo kuumotetti vet karjal, ko niil haudotti olkki, semmossi palotettu olkki. Ja pantti kuuma vet pääl ja ne hautentusi siin sit pehmiäks, et lehmä sit paremi sai niit syädyks, ko pehmiöi oli. Mnä joudusi sit kantama se vet pata, kakstoist ämpäri kaivost kantama siihe. Sit mnu täyry men ja puhdistu navet ensmäiseks ja antama lamppail ruakka ja sit laittama aamiaist, ko kello seittemäks syätti siihe aikka.

Ja se ol jokapäiväne sit. Mut sit jo, ko mnä suuremaks tuli ja vähä likemällä täysikäst, ni sit se elämä ol sentä semmone vähä paremp. Ol voima enemä.

Ja sit siihe aikka viäl, kute mittän konei missä käytetty maaviljelystyäsäkä. Se elonkorjuki ol semmone, et sirpin kans käsivoimi se kaik sit niitetti.

Eikä sillo ollu mittä koului, tai kyl kiartokoulu sentä jollan taval ol. Mut ko mä oli niinpaljo syrjäseurul, ni ei minä mittä missä käyny. Ja sit, ko se verra suureks tul, kun toise koulu käve, ni mun täyry ol tyäs. Ei minul semmost aikka ollu. Mut et kyl mnä sit joo lukki sen pualest osasi. Sil taval, ko sillo osatti. Se oikke semmost ol. Ko kirjakiäliki ol kovi vajavaista, ettei se mittä semmost ollu, ko ny. Satavuat takasi. Ja se ol jääny viäl siltaval, ettei siin mittä semmost äänepaino ol, ko suamenkiäle kuulu. Mut kyl mää sentä ymmärsi se, mitä mää luvinki. Vaik siihe aikka ol paljo semmossi, ettei ollenka ymmärtäny sitä, mitä he luvi. Ja

mahrotoine ol ymmärtääkki, ko se tavallisest joka kolmas sana vääri men. Ei siit mittä ajatust kokko saanu.

Siihe aika ol kovi huanoi lukema semmose vanhemma.

Koton sit opetetti vaa sil taval, et kirjame opetetti ja ite sit koit autta. Sil taval se sit senualest ol, ko rippikoulu oltti, ni pappi arvostel minu kaikki etevimmäks oppilaks.

Kyl mäe sil taval lukki sentä sit osasi, mut kirjotta en. Kute äit osanu kirjotta. Isä olis osanu kyl, mut ko hän jo kual.

Puumerk se ol sillo tavallisest. Sentä etukirjain koitetti jollan taval kirjotta. En mnääkä sit lapsen, mut ko hiuka suuremmaks tuli, sit ol pakko. En mnä ikä mittä kirjaimi teh ol, ko sitä vaa kirjottama summis, vaik ei kaikist kirjajmist tiatto sit ol, kummossi ne oli. Siin se sit vaa menny o.

Juu, kyl se sil taval o, kummone se ajatusjuaksu sattu kullaki olema. Jos o semmone tiadohalune vaa, nii kyl se siit jota oppe. Mutta ei semmoset mittä tul, ko pakol koiteta jota opetta. Se o jo vanha sana, ko muina sanotti, et ”se koir, ko merras mettän kanneta, ni ei se otust tullesas tua”. Ete pakol mittä saar kunnollist.

Syksyl käytti rippikoulu kaks tai kol viikko, mitä se mahro ol, ja keväl sama verra.

Syksyl sit ol se raamatuhistoria, se käytti läpitte ja keväl katekismus.

Yhreksält mentti ja mahroks se kolme aika ol, ko lopetetti. Ja sit, ko rippikoulust pääs, ni sit äestämä kaurasiämenä sisäl.

Kyl sin sentä päästetti siks ajaks, ko siäl oltti, mut tyähö aamul ja tyähö jälkke. Ja vaik mnä sit joskus puheli isäntäväel, et siäl läksyki anneta ja piräsis vähä sitäki kattlema. ”Kyl se verra ain taita, ko rippikoulu tarvita”, sanotti mul vaa.

Mnä siin veljen tykön Lypyrti Alastalos sit oli. Ensmäise vuore se ol koton ja sit se men meril, ko se kapteen ol. Minä sitte joudusi vähä talost pitämä huult. Mnä joudusi hualehtima sit kaikist talontöist kans, mut ei se sit ollu sentä niin, ko ol voima enemä, ni jaksas paremi. Mut kyl se siihe aika sit ol paljo vaativaisemp ko ny, kute mittä maaviljelyskonei ollu, et käsivoimal kaik tehti.

Venäjän armeijan tarkk'ampuja Ossian Kuusinen 21-vuotiaana. ”O valokuva siit sotilasajalt. Palttoorulla kääritty siin. Ei semmost pitkä paltto voi harjotuksis pääl pittää.”

Maatyövuosi

Nii oikeastas kevään viljelys lähtee siit jo, kuipaljo ol syysviljelyst tehty. Jos tul syyskyntö suoritettu, nii se ol sillo helpomp, mutta jollei ol, nii sit ol se kyntö ensimmäine sit. Tavallisest kääntöaural käännetti pello ja äestetti.

Pello hevosil ja härjil muakatti ja se muakatti sit paljo paremaks, ko nykyaikan. Ko siihe aika semmost kesanto käytetti enemmän, ko nyy. Ain yks osa pellost ol kesanton. Sitä muakatti sit ja siihe luatti oja joka kert, ko se kesantonaki ol. Ni oja pysysi ain sit kunnos.

Se paras ja syvin muakkaus kääntöaural käännetti, sitä sanotti fältiks. Se heit turppa väärinpuali kaik, ko se ol semmone kiaru se siives ja se uletu sit mullast maanpääl ast vähä matka. Et se kiärs se siltaval, et se men väärinpuali. Ja sit ol semmone seka-aura, ko välil ain kynnetti, se kesantoki.

Juu ja sit äestetti ja sit siihe kylvetti ja äestetti taas semmosel piikkiäkkel. Siin ol semmose rautapiiki ja sit tavallisest joku piänemp poika, kote se paljo painan, ni ol siin äkken pääl sit ja ajo.

Kaks hevost siin tavallisest veti. Jolla paikka, kute kaht hevost ollu, ni yhrelläkki sit. Mutta kyl se semmost huonomppa oli. Ei siin saanu taakka ol niin paljo pääl.

Sit vähitelle rupes niit rullaäkkei tulema ja monekaltassi semmossi, mut ei niit muinasse aika ollu.

Maata rikottiin kans nuijil, sitä sanotti nuhjaks. Semmone kuakka, ko niit kokkari piänennetti. Kyl niit vähä ajaten äkken kans men piäneks, mut niit paljon sit kans nuhjitti semmossi pahemppi tuppai. Palvelustyttö, niitte osa se nuhimine pääasias ol. Ei miähe juur paljo sit siihe. Ko niil ol kesäl sit vähä enemä niinku työaikka, kute sitä karjahoitto ollu.

Innokas puutarhuri vielä yli satavuotiaana.

”Se oo semmonen, et ei tämmöse vanha pääknup, ni ei se ol mikkä kramofoon, et sitä vaa siält nii otetas, et levy muuteta ja taas toista lai.”

Vast elokuun lopul kylvetti talviruis.

Viljelyskasveist ruis ol päävilja, ei kevätvehnä ollenka tunnettukka. Syysvehnä hiuka jossa ol, mut se ol nii harvinaine, ettei sitä paljo missä viljelty. Kyl mar sillo jotalai semmost kevätvehnä vois jossan paikas ol. Ko isävainaa, hän semmone monipuoline ol ja kaikki semmossi yrit, ni hän ol josta saanu semmossi, et sanotti kuarettomaks ohraks. Kyl mä ajatel ole, et kyl mar se tais sentäs sitä kevätvehnä ol. Mutta ei sitä se enemä viljelty, ko vaa niinko näytteks.

Sit ohra, ko siit saatti semmost vähä niinku paremppa jauho, ja kryynejä. Sama kaurakryynei kans sillo tehti, vaik se kryyniki, seki o ruattalaine nimi, mut sitä tääl pääosas käydet.

Kylvinheinää hiuka ol, mut hyvi vähä. Karjarehu, kute tyä mittä maksan, ni sit semmossi luonnoniitui, kaik penssa juure niitetti ja kootti.

Tavallisest vikatint käytetti. Mökkiläise kyl, ko ne koiti semmosest paikast, kute saat vikat käymä, ni sirpil.

Ei siin paljo sit väliaikka ollu, sit ko ne kaik saatti peltto. Ensiste kaura ja ohra ja ruis, taik ruis kylvet ol syksyl. Sit ol taas se, ko sitä kesantta ol, nii se käännetti viljelyskunto. Sit ol heinäaik ja sil välil sit ol perunamulttaus ja juurikasvitte harvennus ja perkkamine ja semmost kaikki.

Vanha kyl sillo puheli, et ei sitä perunaa joka paikas nii ollu. Siäläki Lyyptis sillon ko mnä oli nuar, ni ol semmone vanha. Ei sunka se tain juur näi vanha ol, mut kyl se hyvi vanha ol. Ni hänki puhel, et joku akka ol puutarhurilt saan peruni lahjaks ja maistaiseks. Ja äm kotti tul, ni puhel sit et ”puutarhur anno mul noit maan peruni ja mnä ole niit koko matkan pureskellu, mut en minä niist oikken tyk”.

Se ollu sit joskus siin pualvälis viimese vuassadan paikoil luultavaste, ko häne isäs ol sillo kahreksantoistsata kahreksa ja yhreksä vuare sodas, et hän sitä puhel, et häne isäs sodas ol.

Minun aikan se perunanviljelys ol jo tavalline ja kyl joka päiv peruni syätti. Pääasiallinen ruaka oliki peruna ja silaka tääl.

Ei niit puutarhatuottei kaike juur paljo mittä myytävä varte ollu, mut kyl niit sentä. Enimäkses talollisis ja muutamis mökeisäkki kans ol joku omenpuu. Sit marjapenssai, mut ei toi mansikaviljelyskä siihe aikka ollu tavallisis paikois. Joku puutarhuri niit sit viljel.

Luannovarase kuminoi kootti ja niit pantti sit ruisleippä mausteks ja myytti kans.

Peruna ohel sit lantui, ”juuriskaks” tääl tavallisest sanotti. Nee sit

Ruokojen tekoa Laukkarissa 1934. Isoluoto.

*”Sillo elämää oli, ei ny mittä elämä olekka. Kaik o valla semmost nuk-
kunut. Esimerkiks laivaliike oli, et vois ol kymmene kaljaassiki ja joku
purjehduslaivaki satamas. Kahdes talos ol neljä viis palvelijaki ja kummas-
sakin talos. Sitte isäntväki kans ja sit muut väkki ol kans. Ko kalastus tarvit
paljo väkki ja ko se kannatti sillo sit viäl.”* Kuva: Ragnar Kilpi, Kustavin museo.

oli kumminki, et niit vähä sit joka paikas koetetti viljel ja kyl vähä porkkanoi ja punajuuri kans viljeltti. Ja hyvi mones paikas siihe aikka viljetti tota palsternakka kans, kute nyy enä paljo missä viljel.

Naurei paljo viljeltti. Sillo viäl semmone vanha-aikkane pelloviljelystapa ol, et kuakatti peltto ja sit poltetti noit turppai ja siihe tuhka kylvetti naureit. Ja pellava, sitä viljeltti yleensä joka talos. Hiuka suuremmis torpissakki sit.

Heinä pantti semmossi kasoihi vaa, ko ne vähä pualikuivaks tuli, ja jos sadet peljätti kumminki, ni pantti kasoihi. Mut kyl hyvi nuaren ollessan niit seippäi ruvetti pruučkama.

Piäni ladoi ol, ettei heini kotti sit tuattu heinäaikan. Pikemi saatti ne latto, ko lato ol paikal. Tääl, kote oikke semmossi luannoniityi ollu, ni kyl ne jossa pellosyrjäl tavallisest oli. Ko pellomäest ja pellopyärtänöst ja kaikist heinä sillo koitetti saar. Se ol kaik nii tarkka.

Viimese vuassada lopul mnääki ole trenkin saanu sata markka vuades palkka.

Ei sil sadal markal, sanota kyl, et sillo kaik maksokki nii vähä, mut se ol semmone, ettes sadal markal saanu ittiäs vaatetetuks. Kyl mar sil puvu sai ja vähä enemäki, mut ei nii, et kaikki mitä tarvit.

Kyl siihe palkkaan kuulu yks pari saappai ja sit sarkahousu. Ei ne paljo maksanu, ko koton sit saappa tavallisest tehti. Kyläsuutar käve joka talos niit tekemäs ja kotto saadu ol naha. Ne viätti nahkuril sit parkittavaks, ei siihe aikka enä koto parkittu nahkoi. Mut ko mnä ole laps ollu, ni sillo suur osa viäl, isävainaaki koton parkit naha.

Ruakoo tehti eläimil, niitetti tarko ja sit viäl ne tähvä noukitti ja mentti Helsinki markkinoil ruavon päit myymä. Niit ol suuri kaljaasilastei, ko viätti.

Patjatäytteeks.

En tiär sit, kuin paljo rahaa siitä sai, kute muualtakka nii raha saanu. Kyl sitä sit vaa, kosk niit Helsinki saare sit viätti. Ja kyl siihe aikka ne siäl kaupaks meni.

Olisiks se kolkymmentpaikoil ollu, ko mnä ole Helsinki markkinoil ollu silakka viämäs ja kyl sillonki viäl yks rouva siihe tul kysymä, et "har ni tupsor?" Ja mnä en ymmärtän sitä, mut sanosi, et "finns inte" ja ajatteli, et kumminka mittä semmost ol. Sit, ko toine miäs tul siält, ni mnä kysyi silt, et mitä ne sit oikke olisi ollu, et en mnä semmost sana tunne. Se sit sano, et ne ruavonpäit o.

Nii, se ol syksyl sit sitä syysküntö. Siin peruna kaivetti ja viätti

säilytyspaikka. Nauri ja lantu sit viimäseks, kute ne niin paljo paleltunu. Sokerjuuriska ei sillo viäl viljelt, mutta semmost rehujuurikast kyl jonkuverra. Se ol vähä sama sukust. Ne kaik ova sitä: punajuur ja sokerjuuriska ja sit se rehujuuriska.

Ja talvel. Kaik mitä rakennusainettaki tarvitti, ni se koton sit sahatti. Ja semmone määrä puit sit, ko poltetti riihes. Ja talon kaikki huane puil lämmitetti. Siinäki iso joukon tyät ol. Syyskauten, sit kute pellol enä olttu. Sit mentti perkkama mettä, siivoma semmose penssa ja liia risu poies. Ne ajetti sit, ko lunt tul, ni hakotarhal pello höysteks.

Santeri Lehtinen Laineen pellolla kiviä vetämässä. Kivimaa. Haastattelija kyselee, muistaako Ossian, josko joku asia jäi viime tapaamiskerralla kesken. ”Kyl mar niit kaiket kaik vähä keske jäi. Ei ne ni läpitte tullu puhutuks.” Kuva: Kustavin museo.

Häristä

Niit härki ol paljo ja meilläki sit ensimmäisen aikan ol hevonen. Ko talost ol isä tullesas tuanu. Sit se hevone tul vanhaks ja ruvetti härkkä, taik sonni, ajama. Ol semmone vähä iso sonni ja sen kans ne pello muakatti. Se ol vähä kiukkuse näköne ja pit usse semmost paha äänt, semmost mylvinä. Se ot kerra semmose älli, päähänpisto, et se men kirkonkyläl. Siin o matka kolme neljä kilomeetteri. Se men sin ja kirkonkyläläise pelkäsi sit, ko se semmost paha äänt pit. Siäl pantti tarhal, ja jossan paikas taidetti navettanki pan, kotokarja, ja se ol siäl sit navetan tykön ja pit paha äänt. Ja kirkonkyläläise pelkäsi.

Sit mu sisaren, ko se ol semmone neljä viirentoist paikkeil, ei se viäl ollu rippikouluka käyny, se men sin. Ja oli semmose, ko pistetti korvi, mist ohjatti, eikä suust, ko hevossi. Ne korvnoora, ne oli molemitte korvatte ympäri, ja siit niit sit ohjatti ja talutetti. Ja se piän flik men sit siihe sonni tyhjö ja ei sonni mittä. Ko flik pist ne korvanuara siihe sonni korvi ja läks taluttama ja son men kiltiste peräs. Ja kirkonkyläläise ihmetteli.

Ko ne tunsu siltaval oma väki, ne oli niitten kans sen pualest ussenki kilti. Kyl kai niit pahojaki sonnei ol, kosk joskus ihmissiäki repeli, ko ne pahal pääl tuli.

Härkki talolisis ajetti paris ja ne oli semmosis ikkes ja ne veri sit sarvistas oikeastas. Vanha sanaki sit ol, et ”sanasta miestä ja sarvesta härkkää”. Tarkotetti sit, että kui vahva sarve oli, ni se jälkke härjä hyvyys laskitti. Ja jos miäs oo pysyväine sanoisas, ni tunneta miähen kunnollisuus siit.

Sundholman kartanos, tosa liki Uutkaupunki, ni siin ol kakstoist pari härkki ja niit sit ajetti.

Kyl ajaja vuorottel. Sundholmassaki taksintekkiä sitä ajo, eikä ne sama koko viikko ollu, ko ain vuaro.

Kyllä ne härjä totteli. Mut ne oli nii tottunu siihe hoittos, et kosk päivälliskello sois, ni ei niit saanu pois päi sit menemä enä yhtä askela, vaikk ois mitä tehn. Sillo täyry men kotti syämä. Ne oli semmose nii

oikullise. Viäläki vanha sana oo, et oo härkäpäine. Semmose vanha sana, vaikkei niitte sisältö tunnet, ni ne ovat säilyny vaa. Ainaki näin mail viäl ja syrjäseurus, ei kaupunkeis semmossi mittä tiäret. Siäl eletä vaa, mitä sinä päivän ratios sanota.

Härjä hävisi vähitelle sit. Ko palka rupesi kallemaks tulema, ni ei kannattan enä niit pittä. Ei se tyä kannattanu. Siit se sit vähitelle häves siltaval. Ettei se mittä yhten vuaten ollu.

*Ossian oli ikänsä viehättynyt kasveista.
Tässä hän poseeraa metsäomenapuun kanssa Katkurussa.*

Karjasta, paimenista ja susista

Ne lehmä oli huanos kunnos keväsi, ko huano ruakka. Suur-osa olkki Nsyätetti, ni mitäs niist voima läks. Kyl se karjaruakinta sillo huano ol, mut ei ollu karjaruakka. Ja ei vilja paljo niil voittu antakka siihe aika, kute raha mistä saat, ni ei mittä ostet. Lypertö kyläsäki semmone kaks piänt talo ol, ja siin ol kolkymment lehmä yli vuare. Ko joka mökis lehm ol, ni sit kootti kaik. Kyl sillo, mist piolinenki saatti heina, ni kyl se kesäl kootti. Tommone meriruako, kyl se niin tarkka kans niitetti.

Lamppail tehti lehreksi. Ei ne mittä muut juur saanu, ko kesäl pantti lehde oksii, ”kerpuiks” sanotti, semmossi kimpuihi. Ne sit pantti isso kassa, ko ”kekoks” sanotti. Siin ol sit pari kolm sata semmost kerppu ja joskus enemänki. Ne säilysi siin sit ja hakko päälmäiseks sit viäl, et se vähä vet juaksut ulos.

Pääasias koivu otetti, mut kyl leppiki kans, ja kaikki, misä lehti kasvo. Mitä ko Alastalossaki ol kaksykymment lammast yli talve, ni kyl ne söivä. Ei niil juur paljo muut annettu, et kyl ne lehdeil saiva elä.

Ei näissä paikois paimeni ollu. Kaik oli airatu. En mnä ol muual paimeni sit nähny, ko Pyhäsrannas. Mnä oli siäl tätin tykön ja siäl ol paimeni viäl. Ne oli päivä siäl lehmätte kans ja toi lehmä ehton kotti. Ko siäl ova niin, puheltti, et ne toisse pitäjäänki pääsi menemä. Ettei mittä raja-airoi ollu.

Siäl metsis ne käve sit lehmä vanha aika. Ei niil mittä semmost viljelty laidunt ollu, niinko nyy tavallisest.

Poikki siäl ol paimenena ja ussema niit sit ol, koko kylä poikki, niit ol iso lauma.

Ni ne siäl päivälliselläki sit oli ja jota niitte mukan sit ol. Jos ne jota semmost sai, ikä että löysi linnunpesä taik jota, ni ne kans keitetti. Ja kyl ne marjojakki joskus, marjoi ja jauhoi. Keiti marjapuuro tuahises roppes.

Ku se tuahiki, vaik se o palava ja ohkaist, ni seeki kestä keittämist. Ei sitä kukka usko, enneko näke.

1964.

"Se o semmone puunkappale, misä o ne Lypörte talotte tunnusmerki, puumerki. Alemp o Alastalon merk ja ylemp o Ylistalo merk. Sanotti, ne vanha, et ne niin tarkka oli, ettei kukka voinu niit oikee jäljenttä. Joku jätetti hiuka vajanaiseks jossan paikka ain ja sitä ei huomannu taas väärentäjä.

Tämä o kahde talo rajal ollu puunkyljes. Se ol sit kasvanu peitto, kun pinta ol kasvanu mut ei tämä paik voinu kasvat, ni se ol jääny sin sisäl. Mnä kaasi sen vanhan kannon, ko se ol sit jo ylhält kans poik ja mätänny. Ja mnä löysi tämmöse sit siält."

Kyl ne semmoses vaa keiti. Siin oo semmone kalvos, semmone imu, ko se läpäse muutamis muisaki kalvois. Kyl se fysikas sitä selittä, mut en minä enä muist.

Hiihil se panti. Siäl semmossi nuatioi tehti, ko päivällisel oltti. Ko lehmä ensi aikas söi ja sit ne piri kans semmose päivällisloima, et ne makasi sit jossa semmoses paikas, ko mereranta ol. Ne tavallisest meni mererantta. Sit ol niit luannolähtei. Kyl ne lehmä sen paikan tiäsi, mist mentti vet hakema.

Muina paimenil on paimentorvi ollu, ko tuahest ol tehty. Niit ol semmossiaki, ko härjäsarvest saiva soitetuks. Sitä vähä kans käytettinki. Se pit sit ikä sude karkottama. Siihe aika, ko sudei viäl ol.

Vaikka ei semmossi ihmissudei, ni ei niit ollu, ko kaks vuat kaike ol semmossi, ko ihmissi söivä tääl. Venäjält tul sit, sanotti kasakoiks kyl, mut mahrok ne mittä kasakoi ol. Mutta metsästäji kumminki. Lähetetti sit Venäjä hallituksen pualest ja ne ne vaa lopeti. Niit ol pari vuat täsä. Varsinais-Suamessakki yhten talven toistkymment last ne söivä.

Ei näist paikoist, et mittä naapuritte lapsi olis viäny. Mutta kyl mnä semmostakki puhet kuuli, et ol susi jonku lapse ottan ja sit laps ol saanu katava kantto kiine. Ja pit siit kiine, ettei susi saanu viäryks, et taka-ajaja saiva kiine. Ja sil taval pelastus.

Mut aikasemi ja myäheminki, ne tavallise sude, ne ihmissi pelkäsi. Ko äitiki sano, et hän ol kahreksavuatine, ko hän enolas men lapsen paimentytöks, lammaspaimeneks. Ja susi tul kerra sit ja ot semmose iso lamppa. Se pit siit niskast kiine vaa ja lammas juakse sude sivul. Sit tul ait vasta ja ei susi saanu sitä sit yli aida sil taval. Hän huus sit ni ”Auttama!” Naapuri isänt ol toisel pualel aitta pellol kyntämäs, ja se tul auttama ja sil taval sit lammas pelastu.

Et kyl niit sil taval sit ol. Kyl viäl siihenki aika, ko mnä oli siin jota kahreksa yhreksän paikol, ni siin, meiä melkke akkuna al, sopis sanno, susi ol siin tappanu lamppai. Siin ol yhreksä lammast ja se ol kahreksa tappan, mut yks ol jään. Et ei sitä sit nii tiär, et jos se ol susi, taik jos se ol ilves.

Ilveksi kans ol joukos.

Kyl ne sude pihoil tuli. Talvel kumminki ne juur vainosikki, et ne koiri ja kissoi, kute muualt ni ruakka saattu. Kyl ne kyliin tuli talvel ja kyl ne isostenki pääl koeti joskus hyäkät. Kerranki kuuli, et joku miäs ol hevosen kans ajailemas ja ol susi sit hyäkänny metäst niinku sivul päi

siihe rekke. Hän hevost selkkä vaa. Se toise käde repel, mut ku hevone kova vauhtin tul, häne hevoses ol paremp pääsemän, ko susi.

Ei tääl koska puhuttu, et mittä laumoi olis ollu. Mut kyl se sil taval ol, ettei lapsika yksinäs oike mihinkäs. Ja ko iso jonkus meni, ni tulitiku. Sillo rupes tulitikui tulema, mutta ko mnä pikkulaps oli, ni ei sillo mittä oike tulitikui viäl ollu. Kyl niit jo olemas sentä ol, kosk tulitiku ova satavuutissi, mutta ei niit yleisest ollu.

Tulitiku otetti mukaan ja sit jota semmost, tavallisest, ko sillo pella- vi kasvatetti, ni semmossi rohtimi. Sytytetti nihi sit tuli, ne tult pelkäsi.

Köydenteosta ja pari sanaa nahan parkituksesta

Kyl isä vainaa hampunki viljel ja koton tehti köyssi. Mnä ole mont kertta sitä ajatel, et nyy olis tarvin viäl saar ne köysintekovehke. Mul olis yks kappale ollu siit köysrukist, ja Alastalo vintis ois toinen kappal. Kyl mnä siit saisi, vaik en mnä ol ite tehny, mut ko mnä isävaina näi, ni kyl mnä luulisi, et siit köyt tule.

Ulkon köyt tehdään. Siihe tarvita sit ussema henkki kyl, ei se yhrel luanist. Se täyty ol semmone, ko vääntä sitä rukki. Siin ova semmose rulla ja se kiärtä niit rulli se ratas, ko veivist väänetä. Siin o semmose rautatapi ja siin pääs o sit kouku ja siihe kiinnitetä se toinen pää. Sit o uumil vihko hampui ja siit käsi sit ain lisätä, et se tarpeks paksu tule. Toinen kiärtä sitä, se käy takaperittäisi ja selittä tutist ko uumil killu, et sopiva paksu tule.

Siit tule yks säie. Jos siin toises rukis o tavallisest kolme rulla ja kolme tappi, ja jos on niin mont henkki, ni se luannista. Kolme sama aikka samal taval teke. Sit ko ne kolme säiet o saanu tehtyt, sit tarvita se toine ruk, sanotti häntrukiks. Panna ne säie siihe kiine. Sit o semmone, ko panna niitte säitte rakko. Pyöreä puunkappale, et ol joka pualel ura, et se sää sopi. Se piretä siin sit eres, misä se ruppe yhte menemä, et yht tasaseks tuleva ne säikee. Ettei toine ol sit enemä löysäs, ko toine.

No sit kummassaki rukis väänetä, toisest ettei kiaru lopu ja toisest, et kiaru tule siihe valmin köytte. Sit se suukappale siin edes se jälkke, et kui verra sitä valmis siihe saara, kuipaljo se kiaru sit soveltuu, et tule tarpeks molemppi. Sil taval sitä tule.

Niist köysist tule sit vaik kui pitk maantiä o, et saa men.

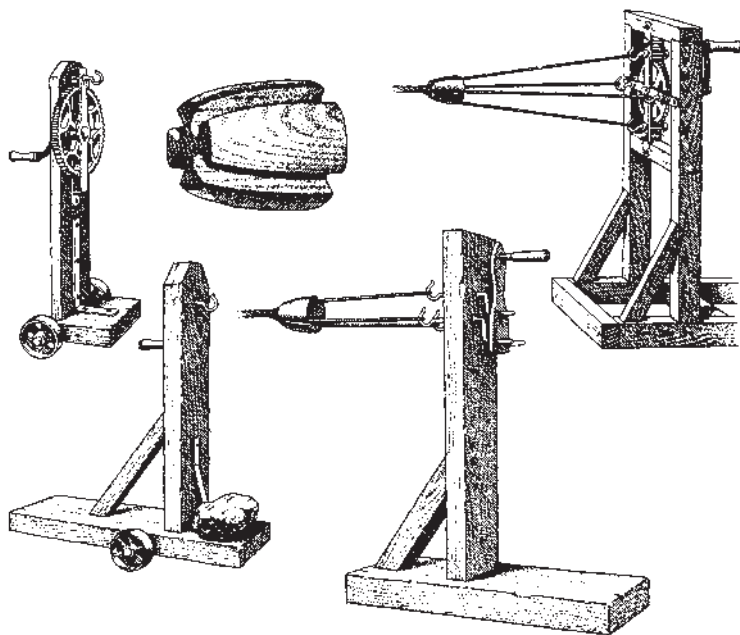
Minä semmone pikkane, josko viisvuatine tain ole ol, ko mnä ole nähny sitä tehtäväs. Isä sitä joskus tehni o.

Se nahkan parkittimine ol semmone, kute se saanu jäätty, ni ne oli navetas ne iso amme. Siin ol sitä vet ja sitä hianonnettu parkki ja nahkoi

siäl joukos. Se ol semmost karva väkevä haju sit, ko siit tul, ko ne parki siäl nahkotten kans joukos oli. Siäl sitä sit kypsennetti ja monekaltase viimese valmistukse siin oli.

Isävainaa joskus o parkin. En mnä sit ol nähny kenekkä parkittevas.

Ne ova nii vanhoi asioi. Muina pruukatti sanno, et se o nii vanha, et tuski enä tosika o.

Köydenkovälineet.

Kuva: Les Smith, John Seymour, De gamla hantverken. 1985.

Elonkorjuusta ja riihityksestä

Sirpil elo niitetti ja pantti kavea kuivamaan. Ko ne siäl ol ollu pualtoist tai kaks viikko, ni sit ne pantti riiehe kuivama. Ko oljenpääs kuivatti kaik vilja.

Ei ne kavejat nii iha samankokkossi juur ollu, mut kyl mar siihe ainaki sata semmost sitoma-jalalist, taik miks kusaki paikas sanota.

Ei siin kavejas kastunu sit. Ku kaveja tehti sil taval, et kolm jalallist latvoist sirotti yhte. Ja se pantti sit kolme jalan kans seisoma. Sit kahren puale pantti, et ilma pääs siält alt läpitte. Reikkä ol alhal molemmin puali samal kohta.

Sit ympäris niit jalallissi pysty pantti. Tyve maaha ensmäine kerros ja siit sit ain tyvi pantti hiukan korkkemalla. Sil taval ympäris käytti, et siihe tul semmone teräpäine suppilomuotone sit.

Hyvi pitki olkki sidotti tyvest ja levitetti se. Pantti se tyvipää maa-ha pystö ja levitetti kaik olje joka pualel. Sit heitetti se alassuite sinne päähä, nii se suajas sit, ettei ne jyvä kastunu.

Pualtoist tai pari viikko ne kuivasis kavejas ja sit ruvetti riihittä-mä. Se jouru vähä paremi, jos ol kaksiki riiht, ni saatti pari kolm kertta viikos käyr riihes.

Se riiehe lämmittämine läks siit, kui kuiva elo oli. Kyl mar se vois. Jos oikee kuiva oli, ni kahre vuaroakaure kuluttu jo pääs puima. Mutta jos ol vähänki märkkä, ni se voi ol, et men viikonki.

Ussemmas paikas piänemmis talois isänt lämmit riiehe. Sit ol erit-täisse riiehe lämmittäjä. Minä sit Lypyrti Alastalos niit lämmiti.

Siin o semmone tarkkuus siin riiehe lämmittämisses.

Tavallisest koivupuit koitetti, ne palo sil taval hiljakseks. Ehtos-te pantti iso visane koivunklot sin pessä, ku siäl jo kuumut ol. Hiilil ussenki aamul viäl ol jonkuverra palamine keske, et täyry viär ulos ja sammutta. Sit se kuumuus, ettei se tullu liika kuumaks. Mont riiht palo sentähre, täyry ol niin tarkka et.

Siäl Alastalos ol toine riihi vähä kauempan. Siäl sit jälkke illallise viäl viimeene kert oltti. Tavallisest mentti sit, kyl jossan paikas mentti kahrelt, mut kolmelt me meni aamuyäl. Et saatti siks, ko aamiaisel mentti, ni riih puiduks.

Ylene tapa ol, et sin aikasi mentti. Osaks siitäki syyst, et ko se aamiaiseks saatti, ni päiväks mentti jonkkus muuhal tyähö. Se ol niinko semmost ylimääräst. Sit ol se kesäne tavalline tyä sen pääl. Ei siihe aikka mittä työpäivä pituurel määräyksi ollu.

No riihrakennus ol semmone, että siihe kuulu tavallisest kolme huanet. Toises pääs oikkial pualel ol se oikea riihihuone, misä kuivatti elo. Siin ol ylhäl rinnakkai semmossi orssi ja sen pääl sit laitetti pystö vilja kuivama.

Sit ol kiuas ympäri. Se ol kivist tai tiilist muurattu ja se sisus ol kivei täyn. Siin al ol uun ja siin poltetti puit sit, et ne kive kuumentusi. Riih tul kuumaks ja kuivasi sil taval. Siin orssitte kohdalla ol ovi, ko men keskimmäisse huanesse. Tääl se sanotti ”luaks”, taik ”puinti-huaneks” ja siin puitti.

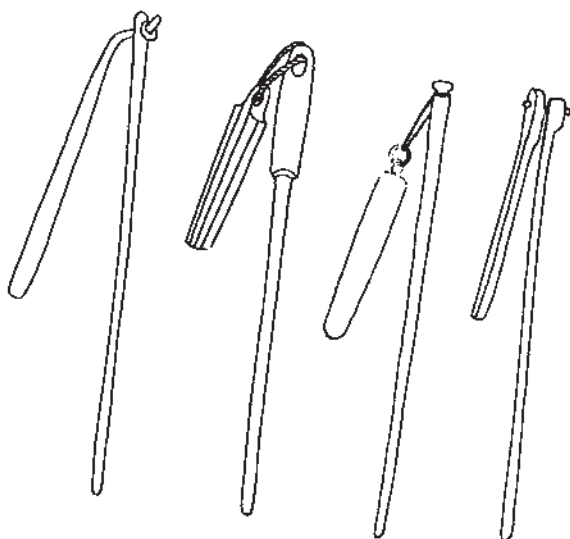
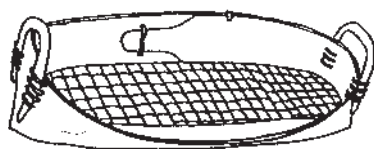
Ol semmone ”klupuks” sanotti, et siin ol varren pääs, kuus seittemänkymment sentti, semmone kuuskulmane puunklot. Siin ol hela, et se pääs pyärimä ympäri, ja sen kans hakatti. Kaks pari tavallisest sit ol siin puimas, ja ne sit vuaro löi. Se ol semmone sävel, ko se synnyt, ettei semmost ny mittä enä kuul.

Ko ne siält otetti kuumast riihenparsilt, ni ne larotti rinnattaisi siihe laattial. Yks ain vaa toises viäre seinas seinä, semmone rivi. Latva vastuksi ja siin sit se klupun kans niit puitti, et ne läksi siit. Ikä toinen pual ol puittu, sit käännetti toisinpuali ja ne puitti toiselt pualelt. Ja sit ko ne saatti puiduks, ni pudistetti puittu vilja siihe laattial ja ajetti ulos ovest puitu olje. Siin ne sit sidotti taas lyhteihi, ja pantti ulkoriihe latto. Osa pantti kolmantte huanesse.

Siin vasemma äärises pääs ol kesävilja pahnakki, ko ne meni semmoseks piäneks paremi. Ettei niit sidottu sit kimpuihi, ne ajetti siihe kolmantte huanesse.

Muutami paikoi sen pualest riihes lyätti seinä ne latva, et jyvi suur osa varis sin jo riihen pualel. Siit saatti semmost vähä niinko paremppa vilja, ikä siämenvilja. Ne parha valmistune mialumi varisi ja sit vast ne puitti siäl luuan pualel.

Sit siihe aikka, ko sitä karja koetetti paljo pittä, ni rukkioleikki karjal tavallisest koetetti syättä.

Pohdin ja klupuja.

Haastattelija kyselee, mistä Ossian on tullut tietämään muinaisten egyptiläisten viljanpuhdistustapoja.

”Ei minä sitä tiär. Ole joskus juttu kuullu, niinku äm Jumalast.”

Piirros: Pirkko-Liisa Surojegin. Toivo Vuorela, Kansanperinteen sanakirja. Porvoo 1981.

Kyl mar kaike niis sit jonku verra ol ravinto. Ne semmose silpukones sit palotetti lyhkäiseks ja pantti likkos joko kylmä vette, taik kuuma. Ja pantti paino pääl. Ei sitä vet panttu niipaljo, et ne siin oikke olisi lionu, ko siltaval vaa, et ne kastu. Siäl ne kuumenusi sit yäl ja pehmenysi. Sit ussenki hiuka jauho viäl nitte joukko, ko jakatti siit isost ammetst joka eläimel ni heiä osuutes.

No, ko ne tuli puiduks, ni siihe jäi semmost roskast vilja. Oljistakki murenu semmost, et siin ol kuatoi enemmänä ko jyvi. Niit kootti sit kassa siihe toisel seinäl. Sit haravoitti ain välil niit oljenkorren kappali ja tähki poies. Sitä myöre, ko niit koottinki, ettei ne sin al jääny.

Sit ol semmone suur seulan tapane. Tommone pualtoist meetteri pitkä, ja ympäris oli syrjä, et se ol kehä. Se pohja ol muinasse aikka kuuse juurist tehty semmoseks harvaks, ettei tähjä siit läpitte päässy, mutta jyvä ja hianoma roska kyl menivä. Myähemmi käytetti metallilanka.

No sit ne kootti kaik yhte kassa. ”Viskuriks” sanotti semmost, ko siin oli ohukaise levy pyäräs ja ko sitä pyäritetti, ni se ot kova tuule. Se puhals roska sit. Semmosest viistopöydäst ne jyvä juaksi yhte kassa ja se tuulevirta heit ne sit poies ne roska.

Mutta se ol myähemä aikane.

Vanhema aikan, ko ne siihe kassa ol koottu, ni ol semmone leveä puine lasta ja otetti siihe lasta sitä roskast vilja. Heitetti toisest seinäst toisse ja jyvä meni sin kauas, ko ne raskama oli. Keskel jäivä semmose vähä köykäsemä jyvä ja tähjä ja muu semmose. Se tomu jäi kaikki likimällä, ko se kaikki köykäsin ol. Mut et se kest kaua.

Vanha eegyptiläise sillo faraoitte aikan, ni niitte puhdistustapa ol semmone, et ne astiast tualt ylhält pudoti niit roskassi viljoi. Sit ni tuul vei ne roska sit, ko se harvaltta siält putos. Ei tääl sitä käytetty, ko ol se heittämine.

Ne vanha-aikkase puhalluskone, niitäki viäl sanotti viskuriks, mut ei ne mittä viskannu, ne puhalsi. Se läks siit vanhast nimest, mitä ennen tehti, ko viskatti.

No sitte ol viäl semmone, ku niihi näi jonku verra tomu, ni sit ol semmone, ko sanotti ”pohtimeks”. Vähä samankaltane pitkä pyäreä, ikä seulaki, mutta siin ol pohja. Ja toine sivu ol semmone, ettei siin ol niit syrjä, ku se ol laakea. Otetti jyvi siihe, ja ku niit ylös alas siin hakatti, ilma men sin al ja puhals tomu poies.

Sillo vaaritti nii puhdast. Vaikke tommoses niinku huane puhtaudes,

ei siin niinpaljo oikee tarkka ollu. Ja ei kerjettykkä, ko sitä tyät ol muoto niinpaljo. Mut semmoses, ikä syämises ja juamises, siin vaaditti.

Ko astiojaki pesti, ni ne täydy kiahuval vedel tavallisest huuhto viimeseks.

Maiton kansakki, kute mittä mejerei ollu, mittä separaattorei, mittä tunnet ei tiäret. Maito pantti tavallisest happenema. Pantti semmost siämenpiimä, hyvä aluspiimä, ain punkki ja siihe siilatti se maito. Pantti semmosel laudal, ko siäl liki talon katto ol. Larvotti niit punkki sit happenema.

Sit ko piimäkerma ol kuarittu pois kirnumist varte, niit punkki sit pesti. Ne krapatti nii kovaste kuusisel huiskul. Semmose piän luudan tapane, ko ol kuuse oksist tehty. Niis ol raikas haju sit ja maku. Sit ni ko ne oli kuumal siltaval pesty, ni sit pantti viäl siihe avotaka syrjäl, ko valkki palo siäl nurkas, paistuma. Et joskus vanha punka, ne oli vähä korunukki jo syrjäst. Ni et kyl siin vanha bakteri täyry kual.

Se ol mones semmosis ruaka-asiois tavattoma vaativaist, vaik siin ol kauhi tyä.

Alastalossa, niinko Ylistalossaki, ol tuulmylly ja sit viätti vilja mylly ja jauhetti siäl. Leivotti ja saatti sitä uutisleippä. Ja se ol sit nii maukast et. Koht käsikivil väännetti ensmäise jyvä, ko siält saatti, ja keitetti uutispuuro. Se ol semmost paremmi rouhet ja se ol kans hyvä.

Ol se riihe maku. Ei se jauhoppuro enä semmost ol, ko se ol sillo.

Juu se ol herkku se ensmäine. Sanotti uutisviljaksi. Viäl sitä jakatti niit ensmäissi jyvi semmosillaki, kute ite mittä ollu. Ko siiheaikka se antamine ol ikä suuremas vauhdis, ko se nykyä o.

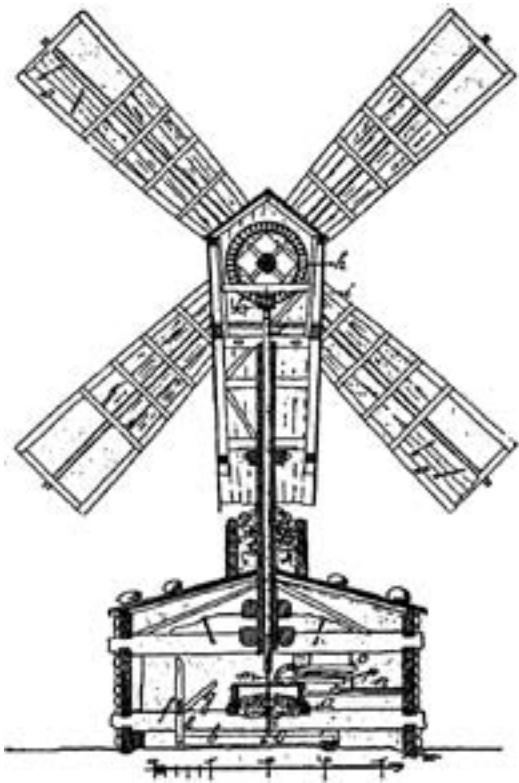
Ihmise asusi harvemalla, ko ny, ei niit ollu niinpaljo yhres kasas. Etei ny se luanistais, ko kyläkunnas o niinpaljo väkki. Rupeis jakama, ni menis siihen kaik.

Tuulimylly sit saatiin enemmänä jauhoks.

Joka talos ol kotomäel mylly.

Lyyptisäki molemmis talois mylly ol ja sit ol viäl luatseil erikses toises maas. Kyl minä ole tuulimylly vilja jauhattan monta kertta.

Sitä tyylimylly käännetti ain niin, et se ol päi tuult armitte, taik siip-pitte kylk. Se ol semmose nava pääs, et sitä sai käänttä ain. Tuul niuhi siippeihii sit puhals ja ne oli semmose karssa, ni se lykkäs ain sit vaa. Siin ol neljä armi, taik siippi, ni se ain kiärs ympäri ja pyärit semmost ratas. Siin rattas ol hamppai kyljes, et se sove taas piänempä, ko sanosi

Harakkamyllyn toimintaperiaate.

*”Sit lyhtyst semmone rautane napa ol kiveihi, ko se pyärit niit
ympäris. Jauhat sil taval sit, ko se vauhti saatti kovemaks.”*

Kuva: U.T.Sirelius, Suomen Kansanomaista Kulttuuria II. Helsinki 1921.

”lyhtyks”. Ku se lyhty ol niinpaljo piänemp, ko se ratas, ni se mont kymment kertta men ympäris, ko se ratas vast yhren kerra. Se anno niil kivil sit paremi vauhti.

Haltioista, hengistä ja ihmisluonteesta

Kyl siit työpäiväst enemä tul, ko kaks kertta nykyset tyäpäivä, mutta ihmise oli onnellisemppi sillo sempualest, ko ny.

Ja se johtu ajatustavast.

Se o vanhasukupolvetten perinttö. Se o vähitelle muuttun. Ei nykyse ihmise os ollenka ajatel vanhahmiste ajatustappa. Ei ne siihe pääs, kute ne elä sitä tunne-elämä, ko ne ovat eläne. Ei ne pääs siihe sisäl, vaik ne kui koetasi.

Se o ny semmone, et se ol hävimäisilläs sillonki, ko mnä ole lapsollu. Ete siit oike täyrellist kuva tahton enä saar. Sit niil, ko ol se vanha-aikkane ajatusmaailma viäl, ni ei ne sitä nuaril puhunu. He piri se semmosen pyhän asian, ettei he saata sitä toisten pilkaks. He kunnioiti sitä vanha.

He uskosi, et kaikil puil ol samalaine sialu, ikä ihmiselläki. Et se voi tuntea miälihyvää ja miälipahaa. Ja se henkinen osa voi siit kiinteäst osast erkanttuki ja vaikutta ihmiselämä. Jos ol suur puu oike, taik muuto erilaine, ne ajatteli, et ko se o kooltas suuremp, ni sil o suuremp ja voimallisemp sialu kans. Ko se muutonki suuremp o. Sitä kunnioitetti.

Sit ol se henkimaailma sit muuto ni monipuoline viäl, et nii monenkaltassi semmossi henkiolentoi oli ja ihmise eli niitten keskel. Niit ol nii monekaltassi ja mone nimissi. Joka huanes oli huanehaltia.

Semmose se vanha-aikkase ihmiste sieluelämä ja ajatus sit ol, et se niitte henkitte keskel ol. Ol sit puis ja eläimis.

Oike muinasse aika ol, et kualema ol joku semmone eri olento. Sit, ko joku kual, ni oli erilaise tempu, ko tehti. Ko kualle pois viätti, jossa paikas heitetti kuallen peräs tuhkaki, ettei kalma tupaan jäisi.

Kute mnä ol oike nii vanha, et mnä olisi kaikki semmossi enä saan kiine, ko se ol jo nii harvinaist. Ja ne, ko jota semmost vanha viäl omaksusi, ei ne sitä juur puhunu nuaril. Kute kukka nuare sit enä semmosse oike syventyny.

Silakan perkaajat kuvauksessa Åkerlundin makasiinin edessä 1920-luvun alussa.

”Ja mitä ovelampi ihmine o, sitä paremi se sit sitä tavara käärii pualees. Ku luulla, et siit onnellisuus tule, ko paljo tavara o. Mut ko ihmine tule paljo nälkkäsemäks sit ain. Mitä enemmän tavara tule, ni sitä tarttis enemmän, vaikei sitä tarvitteka.

Se o semmone niin, et se tua näljän tullesas.

Semmöst sana tääl on käytetty, ”jos on tyhmä tyytymätön, on puutos puuttumaton”. Kuva: Taivassalon kotiseutuarkisto.

Vanhempan aikan senpualest, yleensä viäl siihe aikka, ko mnä nuar oli, ni ihmise oli enemä semmossi yksilölissi. Jokane kasvo oma luantes ja kykys mukaseks. Mutta ny ihmise ova paremi semmossi joukkoihmissi. Kon koulus sit koeteta, et kaikkien piräs ajattelema yhtäläisest ja olema yhtäläissi. Et iha niinko silli, ku ne o larotu tynnöri.

Juu, kyl se o semmone. Ja sentähde minäki ole semmone erilaine, kute mnä ol koului käyny, ni mnä ole kasvan oman tapaseksen, oma luanton ja kehityskykyn mukasest.

Se vanha-aikkane sialuelämä ol semmone, ko henkei uskotti, viäl mnuu lapsuudesan, ja aikasemi se ol viäl voimakkaamp. Monekaltassi kaikki semmossi henkivalloil ol, ko he oikke maailman komensi.

Se oo ny semmone sit, et ko kaik oli jonkunkaltase olenno. Jos ol kualemaki, ni se ol semmone, ko se käve talost talo ain ja ot yhre siält, toisen täält. Samal taval taudi ol olento, et se kans kulk ain ja ot yhre siält, toise täält.

Vanhempan aikan viäl, ei mnuu lapsuudesan, koetetti loitsuil niit poista. Kyl vanha viäl osasi kerppo niit. Se ol semmone, ko niit taudejakkil sit manatti poistuma. Niit houkuteltti sil taval, et muual sit kaikin tavo o paljo parempa. Et sovesi jonkus muual muutta. Monenkaltasil houkutuksil sitä sit koetetti poista. Ja jollei sitä saanu sil taval, sit ruvetti uhkama. Jollei oma loitsu auttan, ni sit luvatti Ukko-Ylijumala viäl huutta avuks.

Et kyl sit pakenttu täyty.

Ja halttioi asusi joka talos. Joka talos ja joka huonesakki ja niit täyry palvel ja kunnioitta, ettei mittä onnettomuut vaa olis tapahtun. Ko taloki rakennetti, ni suuremmis talois kumminki pantti semmose suure laen kannatukse. Niit nimitetti ”halttiaparruks”. Ja ko se salo tehti sin hirt vasta, ni sin pantti raha halttijal.

Siit se nimeski oo saan, vaikkei nykyse ihmise sitä tiär.

Halttija piri semmost komento vähä, mut mnä tiär, jos ne mittä paha koska tekivä. Ne oli semmossi vaativaissi, et kaik täyry ol kunnos.

Esimerkiks, jos puitaki piänennetti, ni ei sitä kirvest saanu siihe pölkyn päähä jättä. Ko sanotti, et se teke halttija levottomaks. Se vois ruvet yäl sit nakuttama puit, ko se kirves siin ol. Ettei toise saanu nukku.

Täyry kaik pittä kunnos. Ja jos ol naishaltti, ni se ol vaativasemp sit ain. Meiänki kyläs, ko siäl kaks talo ol ja molemmis haltia ol. Toises ol miäs ja toises naine. Semmone talo, misä ol naishalttija, ni se ol paljo tommone kerkkemp kaikis, ol pahemp.

*Ossian ja hänen ottopoikansa Veino poseeraavat pyhätamineissa
Katkurun Päävälässä.*

Ossianin puutarhainnostus näkyy hyvin kuvassa.

Kerranki, ko sit laiva rakennetti, ni laivarakentaja kuuli yäl semmost riitta ja äänt ja elämä siäl laivarakennuspaikal. Viime se päärakennusurakoitsija meinas sit, et hänen täyty men sitä kuulus-telema, et mitä siäl sit oo. Siäl ol kaks halttija, ko riiteli siit, kumpaa siin laivas sit ol saa. Kute kaks täytyste sit sopin, ko oli yht riitassi, ko ihmisekki.

Se mestari kysys sit ensmäiselt, et ”koskas snä ole sit tähän tullu?” ”Sillon, ko kölipuu ojennetti, ni mnä jo tähän tuli.”

Hän kysy toiselt: ”koskas snä ole tul?” ”Sillon, ko kölipuu metäst kaaretti, mnä jo siihe mukan tuli.” ”No sinä, kos ole enne ollu, ni sinä kaiket siin sit ol saa.”

Et toine saa men hakema ittelles toist paikka. Semmost se halttijan tulo sit ol.

Riihes ol kans ain semmone. Kaiket se ol se sama tulehalttija, ko yleensä palvotti.

Yksiki miäs sit men jälkke illallise viäl kattoma riihes, et jos oo niinko liika paljo tullu kuumut. Men kattoma riihe ovest ja siäl ol piän äijä sit, siäl pesä eres. Punane semmone, ”piiklakiks” sanotti, ni semmone suippopäine istus siin.

Isänt sano ”jaa tääl onki valkkijan korjaaja. Ei mnu olis tarvin tullakka”. ”Nii jollen mnä tääl olis ollu, ni su riihes olis jo aikka palanu”, sanos se. ”No pir sit hualt vastaki”.

Et semmossi ne riihehalttija sit kans oli.

Sit ko nähti, et haltti oo liikkel riihen tykön, sit ol kiuru sin men kattoma, et tulipalovaara oo. Joskus kerjettinki estämä se tulipalo. Jos kiuas ol tullu niin kuumaks, et rupes tulikipeni jo kivette joukost sinkoilema ylös, ni sit ol kaks tilkkumatto rinnasi ommellu yhte, et tul semmone iso vaate. Se kastetti sit ja heitetti siihe kivette pääl. Se kuumus väheny sit niin pal, ettei se enä kipenöin. Sil taval sitä sit torjutti.

Kyl mar niit vaa kans palo sillon tällö ain.

Ei niit halttioi ol ny sit enä näkyn. Kute minäkä ol niit enä yhtä nähny. Ne ova sit jo nii vähentyny kans, ko koko meitä kyläki o sil taval häveny, ni ne kans.

Sit ol semmonenki halttija kans, kun tavara kanno toisest talost toisse. En mnä muust tavarast muist, et mnä olisi puhet kuullu, mutta elopellolt semmossi niitetyi lyhteit, et se olis tualt tuanu. Ja emänt ain eh-
toste laitti jota ruakka pöyttä yässöks, et sit ko se siält sen taakkas kans tul, sen pit saama syär.

Ol sit sil taval, et trenk ol ajatel, et mitä ne sitä ruakka ja ain jota vähä paremppa siihe päyräl laitta. Yhren kerra hän söi se rua ja lait ison kasa ulostet siihe fatti.

Sit yäl se tul sitä ruakkatas taas hakema. Ja sanos sil taval, et ”ole kolme virstan pääst kaveja tämän talon pellol tuan ja o tommone ruak”.

Ja ei siit ast sit enä yhtä kaveja pellol tullu.

Se ol joku ”para”. Mut semmosen tapane se sit ol, ikä ne halttijakki.

Semmossi palvokärmei ol navetas, ko palvotti, semmossi tarhakärmei.

Ol silläkin taval kerran, et isänt ja emänt läksi kirkko aikasi aamul sit jo, ko pitk matk ol. Kute mittä teit ollu. Ja sanosi piikka sit, et ”ko sä lehmä lypsä, ni pan saunalaattial lautasel maito, mutta ei saa taas katto”.

Elonleikkuu Koilan Isokartanossa.

Kuva: Kustavin museo.

No, palvelija ol laittanu maito saunalaattial lautasel sit ja kato kumminki taa. Ja iso käärme tul maito juama, ja äm ot puun kättes ja löi kärmen kualiaaks.

Sit ko kirkost kotti tulti, sit ol iso härk kuallu navetta.

Et semmostakki kerrotti. Kyl niit joskus jossan paikas oo kans palvottu, se muisti vanhoil ihmisil viäl ol. Ei semmossi kukka ny enää kerro, eikä tiäräkkä, kutei kukka vanhatten kans ol semmossi kertonu ja keskustellu, ni ei kukka tiär. Ko minä kuole, ni ei sunka kukka semmosist mittän tiär. Ei niit ol.

Kyl se nii oo, et kyl mnä hautta mennessän ni paljo semmost viä, kute kukka toise tiär.

Enkä mnä nii kaikki sit enä muistakka, semmossi kahreksa yhrek-sänkymmene vuare takassi. Ko toise lyhyemmälläki ajal jo pruukkava unhotta. Kute semmosist koska juttu ol. Semmossi ny enä lapsillakka oikken pruukat kerto.

Kyl mar niit vanhoi tarui kans oo, mut ne ova vähä unhottunu. Kute nykyaikan enä mittä tarui kerrot, ni se oo sil taval vähä jääny. Ko nyy oo kokonas ihmise toiselaissi.

Pääsiäisnoitii kans ol ja kaiket jonkuverra uskottinki viäl minu muistosan, että niit ol. Ne jota semmost taikausko harjoti, ja keritti lamppai ja joskus leikkasikki viäl jota haavoi.

En mnä tiär, jos niit oikke sit mahretti enää mittä oikke uskokka, mut kyl joskus kerrotti, et ne paastoaikan käyvä lamppai kerittemäs. Sit pääsiäisyä mennä vanha mylly. Jokane menevä se satos kans sit niit jakama. Se ko kaikki huanoil ol, se jonku rankastukse sai.

Minä oli rippikouluikäne sillo, ko mnä siin yhres talos oli. Ja siäl ni lamppa seljäst ol pois semmossi, ikä piäni ossi villoi. Sitä puheltti siin sit, et onkos nyy mahtan sit vaan noitäm ol niit kerittemäs.

Kerran, ko mnä sit semmossi varvui, ko lehreksi tehti. Ne varvu piänennetti lammaste al, ete villa likastunu. Ni näin, ku toine lammas nytke toise seljäst villoi. Ol semmone puutetaut, et tarvit jota semmost ruakka, kote ol saanu. Mnä sanosi, et ”kyl mnä ny jo noitämmän kiine sai”.

Kyl vanha aikkan eläme joskus semmost puutetautti sai. Ko lehmäki joskus keväl, ko ulos pääsi, ni rupesi multta syämä. Sillon ko se ruaka ol nii ykspuulist ja huano yleensä.

Meiän kylässä kapten Eriksson, hän kuali vast tämä vuassada alkuvuasin. Ni hän sanos sil taval, et ko merel joku onnettomuus tapahtu, ni kyl se enne ilmoiteta. Mutta sitä ei saa kellä sanno, et mil taval se ilmoitetta, et sit se katto.

Hän sano suaraste mnuu eresän nii ja kyl hän oikke vakavissaas ol, et kyl hän semmosse usko.

En mnä sit tiär. Seeki viimäse laivas ni seilas Öölanti mäkke. Hyvä tuul, kaunil ilmal, kirkkal päivil. Että jos sitäkä sit ol mahret ilmoiteta enne. Kyl mnuu se miäle monta kertta tul, mut en mnä sitä hänel sanonu.

Sit semmone vanha-aikka kyl kans ol, et eri päivil ol erilaine merkitys. Et eri töit jolla erikoisin päivil olis onnellisemp tehr.

Kyl mar niit jotalai taikoi kans tehti, mutta kaiket se ollu minu muistoaikan kuitenkin semmost leikin vuaks.

Kirjoittamaton postikortti Australiasta.

Juu. Semmost se sit oli.

Ja ihmise oli toisenkaltasemppi ko ny.

Ne oli semmossi rehelissi ja vähän tyytyväissi. Se ol ni vähä, ko ne sentä nurisi sitä elämätäs.

Sit ol semmost, et ne asias puheli, niinku ne ova. Ei niit mittä kauanisteltu. Ne oli juur, niinku ne sit tunnetti. Ei se ol niin, ko jolta kysytä, et ”mitä oles voinu?”, taik sil taval. Ni ”kiitos hyvi vaa”. Ei sunka kaikkie ihmiste elämä nii ol. Että sitä ain nii hyväks tuntisi. Opeteta koht jo valehtelema.

Mutt ei siihe aikka ollu sil taval.

Joku jos kysy, et ”kuinkas ole voin?”, ni vois sanno sil taval, et ”niinko kivi kaivos ja kans pääl ja kivi kannen pääl”. Siihe aikka käytet-ti vertauskuvi. Kuvanollisest ain esitetti kaik asia.

Joku jälles jos kysy, et ”kuis sit vointi o?”, ni ”siin se mene, jollei viljo ni vaivo”.

Mikä tarkotti, et jos hyvä viljavuaski tule, ni o viljava vuas. Ja vaivaloist sit, kute mittä ol, ko tarvittis.

Yks naapuri kans. Kysytti häne vointias, semmone Laura-nimine. Se sano, et ”semmost yht surkkia vaa”. Se o semmost, ko mnä ole kuul-lu. Ei se ol mittä juttu.

Vanha-aikka, sillo ko mnä ole nuar ollu, semmossi sananparssi, niit käytetti ihan kaikis asiois. Sanotti jonku kuvannollise esityksen kaut, ettei sitä suara sil taval sanottu.

Juu, ain se ol semmone, sitä verratti jonkus sitä asia, ettei sitä sil taval suara sanottu, ko nyy sanota. Esimerkiks, jos toine jota rakens taik laitti suures määräs, ja joku toine sen kustans. Et hän tek se velaks. Ni toine vois taas kerto, et ”se rakenta ja laitta nii paljo”. Ei toine mittä sil taval sanon, niinko nyy sanotais, et ”kyl mar kelppa laitta, ko joku kustanta”. Sillo sanotti, ”kyl mar kattiki lentä, ko hännäst heittä”.

Se ol semmost verrannollist ain.

Jos ny sattu jonku eres sanoma semmose, ko sattu miälen tulema, ni ei ne eres sitä oikke ymmärräkkä. Ei ne pääs käsittämä sitä sil taval. Ei niitte miälikuvitus ol semmone, et se uletuis, kute ne ol semmosse tottunu.

Mnä ole se huaman monta kertta.

Tuli

Tulisija ol semmonne tasane ja sen pääl polteta puit. Siin pääl o semmone suppilo, et se savu ulos johta. Siin sit poltetti puit, eikä mittä muut ollu valolähret.

Koitetti jota paremppa, nii kynttilöi, mut ei niit semmost määrä, mistäst niit.

Se ol sit valolähde kans. Siihe pantti puit ja joskus isoki kasa, et se valas ja lämmit. Niin kova kuumus väliste ol, ko se oikke hyvi palo, et silaka olisi peräseinäs kypsenty.

Ja sit, ko se ol palanu, sit pikkasel, ikä luudal, kootti se tuhka joka äärelt siliä kaunii kassa. Sanotti kyl, mut en minä sitä nähny, et muutamain paikoi olis sit ohrajauho viäl kylvetty siihe kasan pääl. Kaiket tulehalttija sit miälihyväk. Mut kyl mnä se ole nähny, et se tuhka sil taval tasotetti.

Sillon ko avotakas poltetti, siin ol semmossi monenkaltassi puit. Jos satu olema joku semmone paksemp puu, taik märkemp puu, ni se jäi keske palamise, et ol kekälä. Sit täyry se sammutta, et saatti pelli yhtaiikka kiine. Se kastetti ja viätti ulos kärymä.

Ja kekälä täydy puhtal vedel kasta.

Se läks semmosest, ko ol kaks talo rinnattaisi. Sit ne talohalttija tuli raja-aira viäre yäl keskustelema, ja joku kuul se. Toine haltti kysy toise talo halttijalt, et ”kummusel vedel teiä kekälä kasteta”. ”Puhtal vedel meiä kasteta”. ”Jaa, ja meiä kasteta likasel vedel ja mnä ole nii suuttun, et mnä poltan koko talo”. Ni toine haltti sano ”älä meiä seula vaa polt, ko se ol siäl talos lainas”. Seuraavan yäten talo palo, mut se seula ol heitet siit yli aira naapuritalon pualel.

Minä luule, et meiä äitvaina olis jonkuverra uskonu sitä. Ei hän mittä puhunu semmosist, ko ol semmone uudemp aika sillo jo, ettei semmossi oikken prukat puhel. Mut mnä ymmärsi sen, et hän kast puhtal vedel ain kekälä. Et mnä luule vaan, et hän jonku verra sitä nii uskos juu.

Kyl se tulen kunnioittamine, se vanha-aikka kyl ol ni kans semmo-

ne yks välttämätöne toimitus. Kute tultaka ”tuli”-nimel sanottu. Sanotti ”valkkia”, ko peljätti, et se olis loukkaus sil, et se nimi sit siltaval usse mainita.

Jos ei tikkuja ollu, tehtiin tuli tuluksel. Isketti piikivi ja teräst yhte ja siit saatti kipeni. Se men semmosse, ko taulaks sanotti. Semmost nöhtä, ko keitetti koivunkämsäst. Siit tehti taula ja siihe se syty helposte, ko se semmost löyssä.

Tulen kans oltti säästäväise.

Avotaka nurkka niit hiili kootti ja tuhka pääl, ni tavallisest aamul ol jossa hiiles hiuka viäl tulta. Sit rikki sulatetti ja kastetti siihe tikui, ja se ot siit hiilest valkkia.

Mnu nuaremp sisaren, äit ol hänel näyttän, kui tuluksil valkkia oteta, mut en mnä ol näh. Vaik kyl mar niit siihe aika, mnä laps oli.

Tulitikuist ol semmone puute. Ensin tul semmossi tulitikui, et ko ne hiuka hankasi jonkus, ni ne oti valkkia. Niit sanotti vaaralliseks tikuiks ja ne täyty tommoses ploomuastias, semmoses laatikos, ni säilyttä.

Josta ulkomailt niit tuatti. Kultasepä rouva, Vikströmi rouva ni, se ol vissi äiti serkku ja joskus käytti siäl. Ja siäl ol yks tytär ja seeki anno kerra yhre laatiko semmossi ulkomaalaisi tulitikui. Kute ne ollu oikke tikui, ei ne ollu puut, ko ne ol semmost jota terini, taik jota semmost niinko kynttilä. Siin ol lanka sisäl ja jota semmost terini pääl. Semmossi ne tulitiku oliva.

Pärei joka talos siihe aika ol.

Jouluks ain tehti päreorre pärei täytte ehtokausin. Pantti sin kuivama sit.

Niit larotti risti, et se ol alapualelt kaunis. Muinasse aika, ko sitä taksvärkki talollissi tehti.

Semmosil annetti sit ruakka, ko päivämääräl jota taksi tekivä. Ei niit, ko vakinaisest joka viikko määrätyn päivä meni. Semmose, ko vaa jota talost oli saanu, puit taik jota muit semmost, ni sit ain talol meni, ko joku suuremp tyä ol. Eloniitto ja heinäkorjo ja peruni kuakkima ylös. Ja siäl annetti ruakka sit. Mut ei siihe aika sit, vaik ruakka pöyttä viätti, ni ei minkänkaltassi välinei, et mil niit olis suuhus saan. Jollei ite ol semmost taittoveitti taskus, sit mentti päreorsil ja otetti kappal päret, semmone pärentikku, et saatti peruna kuarituks.

Kyl se tulevaarallist ol, mut kyl vaa niit pärei joka paikas poltetti, kute mittä muut semmost ollu. Sytytetti päre vaa ja sit päre käres kävelt- ti nurkast nurkka. Pimeä ol, kute mittä lampuis tiatto ollu.

Jos ol ohemp päre ja piremp, ni se sit kest viäl suhteelisest. Jos ol paksu ja pitkä, ni se sit kest vähä kauemi, vaik se palo tavallisest huanomi. Ohut päre palo pikemi ja palo paremi.

Niis suuris talolisten tuvis, sitä ehto ja aamukauten, sitä tyät tehti. Ko kaik koton tehti, mitä tarvitti. Kaik astia ja ree ja muu, kaik ne koton tehti. Ämpäri ja saavi.

Ku jota semmost tarkkemppa tyät ol, ni ei siält avotakast niin paljo valo tullu. Sit ol valkkia-näyttjä viäl. Joku lapsist, taik joku vanha talo isänt. Se sit näyt ain siihen paikka, misä näkkö tarvitti, sen pären kans.

Sanotti, ettei valkkianäyttjä ol koska kiitost saanu. Mut etei siihe parhamppi laitetakka.

Kyl mar sitä sit vähä paremi näk, mut ei sunkka se mittä sähkövalo vertta ol. Semmost ruskia valkkia ja savu siit sit ain kans tul. Talolisten tuva kans semmose sauttunu oli.

1935. Ossian rakennustyömaallaan. Itse hän osallistui töihin lähinnä muonittajana.

Tuvan laattiasta

Juu, ja sitä roskaa ol polvisaare. Ku siin ehtokaus oltti. Joskus jo neljä viide aikka ruvetti ja kahreksa saare siin sit. Sitä ol niin paljo, ettei läpitte meinan pääst.

Se kootti siihe muuri viäre ja sitä ruvetti sit aamul taas polttama.

Ei sillo ne mittä semmoses siistin kunnos voinu ol, ko nykyaikan. Keväl sit taas siivotti. Sit kuuratti laattia, ainaki jollei enne, nii heluntaks kumminki koetetti kaik vähä siivo saar.

Kuuraus ol sit semmost, että sitä krasatti sitä puut sit vaa. Santta ja vettä ja sit semmose suure, sitä sanotti lorviks. Siin ol kaks piänt kuuse taint, tommost muutama meetterin pitki. Ne latva pantti sil taval päällisi vähä risti, et ne jäivä vähä hajallas ne tyve, et niit sove kahre pittä kiine.

Siihe pantti lissä kuuse oksi viäl niitte latvatte joukko ja rakko ja köytetti kiine. Sit pantti kivi pääl, taik se, et jos joku pikkulapsist men siihe pääl istuma.

Sit ruvetti kahre miähe, varsist piretti kiine, ja laahatti sitä laattia. Heitetti santta ja vet rakko, niin et santa ja vaahto suit vaa siält joukost. Sil taval se krapatti sit.

Vanha talolliste laattia oksa oli ni kamalan korkkia, ko ne kova oli ja ne välipaika oli kulunu. Mutta kyl ne valkoseks sentä saatti. Sit viäl, ko joku juhla ol, ni hakatti kuuseoksist pikkassi lyhyvi kipeni, semmossi sentin pari mittassi, ja kylvetti siihe valkosel laattial sit viäl. Siit tul semmost raikast haju ja se ol sit semmost se aikast siisti.

Mattoi kans ol, mut ei niit juur tuva laattial oikke vanha-aikka. Jossa salis ja kamareis mattoi käytetti. Tavallisest pantti matto syksyl laatti ihan täytte ja sit Maarianpäivä aikan pantti taas harvo matto, pualimat-toihi. Sil taval vähä tapan ol.

Joku vanha kalaverkko jossa eteise laattial joskus ol, et kura saatti jalkimist vähä lähtemä paremi.

Kuuse hakko trapu eres parhate pruukatti. Lauantaisi kumminki tuatti trapu ette, kute lauuntain takaehtot, taik ehtotyät, tehty.

Eikä pyhäehton. Kyl sillo pyhätyä ol. Jos joku olis jota tyät teh pyhän, ni kyl sitä olis puhuttu koko pitäjäs.

1973 Iypertöläiset toivat 100 ruusua 100-vuotiaalle. Ossianin vieressä pojantytär. Reino Vahtera kantaa ruusuja.

Käsityöläisistä, taksintekijöistä ja kulkevaisista

Joka talos kyläsuutar käve ja jokasel tek jalkine.

Kyl kait se hiuka enemmän taitti arvos pittä, ko ne taksintekijä. Ne kumminka missä arvos ollu.

Tosa Pleikilän talos kerranki ne taksintekijä oli hakotarhal talvel. Navettatyttö tul navetast ja ol kamala ruma ilma, tul alas vetelä lunt. Palvelustyttö sano sit, ko tuppan pääs ja emänt siäl keinustualil istu. ”Kyl noitte miästenki sentä vähä kamala on tämmösel ilmal tual hakotarhal”. ”Tommosil äijil en mnä pir yhtikä mittä väli. Koiranikki mnä pareman pirä, ko tommose äijä”.

Se ol siltaval. Mut kyl ne aja ova loppu.

Räätäli kans sit käve talollisis vaattei tekemäs.

Ja semmossi kulkukauppioi, niit käve.

Niil ol tavallisest vaattetavaraa, ja sit kaikke tommost piänt rihkama, mitä sit nii tavallis perheis tarvitti. Neuloi, nauloi, naskalei.

Muinaisse aikka ol kerjäläisi, mut ko se tul kialto sit, et ei kerjämine ol luvalline, ni kyl se vähempä jäi. Omas pitäjäs sit ol muutami semmossi, ko kerjäsi.

Yks ol semmone miälevikanenki, kute lukki eikä mittä osanu. Se kumminki niinkaua kerjäte sit käve. Siit kukka mittä väli pitän, ko oma pitäjäläine ol. Se käve pisi pitäjä ja annetti ain jota.

Vanhempan aikan, kute mittä kunnalliskotti ollu eikä vaivaistaloi, ni semmose, kute ite kykeny ittiäs elättämä, ne käve talost taloo. Pari, kol viikko paikassa ja sit muutetti talo taas.

Täsäki ol, täl vuassadal viäl, vähä aikka alkupualel, ni semmone kans vähä miälevikane. Mut ei se ollu mikkä paha senpualest. Semmone hän ol, että ei hän nimestäskä tykän. Hän ol ite nimen ottanu, Aleksandra Ruusulöv. Eik ol kaunis nimi, ko ole ite valikoin?

Hän sit käve talost taloo. Ja hän ol sit semmone, et hän kehräs. Hänel annetti eläimen karvoja ja vähä villoi joukko, ja hän kehräs mattolankka. Juu ja puhel sit omantapassias.

Alastalos yks reppuryssä tarvit sit soutaja Pleikilän pualel, yli se Lyyptisalme.

Ati sano, et ”ku minä sanosi ryssän, et se maksa ny sit kolkymmentviis markka ja reppuryks kauhistu, mut minä sanosi, et jolles piruvia an kirkast raha, ni mnä soura sun karil”. Ja sit reppuryks anno kaksykymmentviispenni.

Hän ol tyytyväinen, ko se kirkas ol. Hän luul, et se ol se kolkymmentviis markka. Hän sit men, siäl ol yhrel luatsil vähä semmost joka-päiväist kauppatavara, ikä myytävän. Ja se men sin sit ja sanos, et määh tuli ostama sokeri. Et mul o kolkymmentviismarkka raha. Ja et talos o semmost piru, ko sokeri vahtita. Ni tule pikemi helppemäks, et o omas sokerisas.

Hänel annetti sit, mnä tiär sit, jos sitä nii paljo mahretti antta, ko hän pyys. Mut sit hän lykkäs sen kaksykymmentviispenniäs. Sit otetti sokeri poies, ko ei semmone mittä riittän siihe sokeri hintta.

Sokeri ol siin markan paikol. Markan ja viispenni semmone kovemp sokeri ja hiano soker ol al marka. Keskinertase kaffe ol markan kahreksankymmentpenni kilo. Kaikki parhamma kaffe, ne oli kaks markka. Mut sit ol semmostakki kaffe, ko markkakuuskymmentpenni kilo vaa makso, nimittäi raaka kaffe.

Ei sillo paahdettu kaffe missä myyt.

Siihe aika ei ollu mont vuat kulunu, ko nälkävuare oli ollu, ko mnä ole syntyny. Ko ne kuuskymmentkahreksa tai yhreksä ne nälkävuare oli, ja mnä seittemänkymmentkolm ole syntyn. Viäl se sillo vaikut, kute kellä ollu mitä olis kylvän, ni ei voinu niittäkkä.

Jauho kumminki tuatti Venäjält. En mnä tiär sit, mist ruussiämen mahretti, josta Ruattinpualelt sit.

Semmone se ol sillo nälkävuasina, et äitvainaki puhel, et vaik meih mökki ol vähä syrjäviäres, ettei missä liiketiä varrel ollu. Yks aamu hän rupes laskema, ko niit rupes nii paljo tulema. Ja kaksykymmentviis kerjäläist ol päivällisse saare sit jo tullu. Ja ei hänel ollu sit yhtikä mittä muut enä antta, ko kaks sualast särkki ol, ja ne hän sit anno.

Mut ei hänel sit enä mittä muut ollukka.

Tääl ol kalaa.

Sitä o saattu sit vaa joka vuos. Ikä silak’kalaaki, sitä enemmänä sentä ain o saattu, ko sitä ite o jaksat syämä.

Ja kyl se ruan puute sillo ensmäise maailmasora jälkkenki, sillo kahreksantoist, ni kyl se sillo melkke samalaist ol.

Muista semmosenki kerran, ko ol silak'kala tuare kalalasti sit, viätti Turkku. Ei täält ulkotiält saanu kulkki kukka sillo. Se ol kaik kiället. Ei siin saan, ku pikkuvenhel sai soutta. Mut ei mittä suuremmal venhel.

Tualta Taivassalo ja Kustavi välisest, tost Tuulvede pualelt, siält sit mentti Turkku kalalastin kans.

Sit ei kellä saan enemä antta, ko kaks kilo ja ol määrätty hinta sit, mitä sai otta. Poliisi ol sit vaari pitämäs. Sit ko ol kaik myyty siin, ni ei uskaltan ollenka syämä ruvet. Jos joku näk ruakka, sit tul paat täytte niit. Mikä pyys osta, mikä ilmaseks. Et he nyy vaa kualeva. Ei uskaltan ruakka näyttä ollenka, ennenko sit, ko rannast tul erinä.

Juu. No sit ol yks semmone leskiakka siäl, se ol Kalannist kotosi, ja se ol minu niinku hiuka sukkuki. Ja se satu ranttan tulema ja tuns viäl sit minu.

Sano, et ”tääl o niin kova puute ruast, et ei mnul ol kahten viikkon leippäkä ollenka ollu”. Mnä puheli, et ”sittäs ole valla saan syär peruni”. ”Ei mul yhtä peruna kans ollu ol, et ko olis peruniaki”.

Mnä sanosi, ”milläs sä sit ole elän?”, nii ”mnää sai puutarhurilt hiuka osta punajuuri, ja rannast mä ole saanu hiuka osta tuaret silakka ja niit mnä sit ole koettan syär. Mut mnä ole tullu nii heikoks, ette mnä jaksasis ny enä mittä. Ja ku piräs tyäs käymä.”

Mnä sanosi ”mnul o paperussis tosa hiukan tommossi piäni peruni”. Mnä oli sillo juur muuttanu paikka, et ol juur maat ja semmossi piäni peruni ol tullu. Mut niit ol sit sentä, eli hiuka. Ja mnä sanosi, et ”otaks sää semmossi?” Ja äm ol vähä ilone, et hän saa sentä viäl kerra peruniaki.

Jos joskus tavallisen aikan olis semmossi piäni peruni tarjon jolla turuämmäl, ni olis ympäris korvias saanu.

No tais kuukaude verra ol, taik hiuka runssami, ni sit ol Ameriikast jo tullu sitä vilja, et ol sit jo jauhoi.

Sit ol torilaki jo pöyrä kukullas tuaret leippä ja kyl ämmä jo nuuskesi ja valikoitti, et kummone mahrasis hyvä ol. Ja mnä ajatteli, et voi, voi sentä, kute ihmise muist sit se piremällä. Sillon kelpas, vaik ois kummone ol. Semmose ne ihmise ova.

Juu ja viäl niihi vanha-aja nälkävuassi. Äit sano, et kesä tul nii myähän, et mere jääki kol päivä enne Juhanust sulas. Ja sillonki ol yäl niin kova pakane, et aamul viäl jääl käveltti ja ehtopualel se sulas.

Ja elämeruak ol ni, et eläme oli kans kärsiny nii paljo nälkkä, ettei mittä maito enä keväl tullu. Kute ruakka saan.

O. Kinnunen
Siskat

Hän puhel, et sit tul jonkuks päiväks lämmint, et tul ruaho sentä, et lehmä rupesi hiuka viäl lypsämä, ko ne pääsi laitumel.

Mut et sit saro nii usse kans, et jollei sisäl polttopuit ollu, ni ei ulko-kuivi palama saanu. Et ain se saro. Satten tähre se pääasias juur tul.

Sado paljo ja sit halla joukos.

Ei tämä viimene maailmasota ollu semmone. Kylmar semmost niukka ol, et ei nii kaikki mittä saanu, mitä olis tarvinnu. Mut kyl jotalai ain ol, et ei se semmoseks tullu, ainaka tääl mail. Kyl mar suuremmis kaupunkeis tais sit ol vähä niukemppa. Ei tääl.

Vaik korti oli ja pit määrätül määräl saaman kaikki semmossi tavallissi tarpei. Mut kute kerra kauppas ollu, ni ei niit sit saanu, vaik olis kortei kui paljo ollu.

Sillo kahreksantois se ol täälläki semmone, kute huhtikuu aikanak-ka sit muut saanu, ko viis kilo kuarinas käytetyi kaurjauhoi. Se ol kaik, mitä ruaka-ainet sai osta.

Mut ei minu mittä, ko mä merest sai kala ja peruni. Mnä leiväl ol koska ni paljo väli pitänykkä. Ko kaloi ja peruni vaa saa, minä eli komiaste.

Sillon kahdeksantoist, ko tääl ol linnotus, sillo tääl yks yäki niinpaljo ammutti. Koko yösse. Kute mnä meinan sänkys pyssy. Ko ikä sänkkypääs ja pit juur nukkuma, ni sillo ol semmone jyräys, et meinans ulos sänkyst heittä.

Ja niit valopommei. Ko sit ol usse niin kirkas, sisälläkki. Kute mnä sitä sit huaman, et olisi akkuna peittän.

Mnu sisaren ol lesken sillo ja asus toises mökis, ku mnä toises asusi. Mnä oli siäl ehton kattomas ja kylän pualelt oli tullu väkke täl pohjan pualel, tähä Katkuru-nimisse saare.

Ne pelkäsi, et jos siin tule oikee tappelus, ko se linnake siäl maas o.

Sit siin kevättalvest yks ryssä höyrypaat tul siält jäält ja heit niit valoheittäjäs. Mut se verra mnä sentä ajatteli, et en mnä tosa jääl sentä viit ol. Mä meni rannal mäntypenssan taa ja odoti niinkaua, et rys pääs läpitte.

Hakotarhasta

Muina sanotti hakotarhaks, semmost sana kukka enä ymmärräkkä.

Ko metsä hakatti, ni kaik hako ajetti tarhal ja piänenetti siihe mätänemä. Syksysi sit, ko semmost tyväväli vähä ol, peratti metsämaist, ainaki semmosist hakamaist, katava ja huanoma puuntaime kasoihi. Sit ikä talv tul, ne ajetti kottis tarhal, misä lehmä kesäl makasi. Piänennetti sit siihe ne hako-oksa ja ne jäivä siihe kevättalveks ja kesäks.

Lehmä käve kesäaikan siin pääl sit makkamas ja väkevöittämas sitä ja sit ko talvi rupes tulema, ni ajetti pellol.

Kyl pello sillo oli toisenkaltases kunnos.

Juu. Siit saatti sitä semmost luanno lannotusainet sit. Humusainet ol pellos sit enemä, ku sitä kasvullisuut nii paljo siihe tul lissä. Nykyaikan, ko tota apulantta oo, ni ei se lissä sitä humusainet, ko ainoastas kivennäisainei.

Siiheaikka ne oli paremmas voimas. Ja ruis tahro usse lakoonntu pahaste, ko se nii voimakkaste kasvo. Se kaiket tais kyl ol vähä pahemp-pa lakontuma, ko nykyaikan. Ko sitä o ain paranettu.

Viäl se tapaki siin vähä ol, että kesantomaat lannotetti voimakkaste ja toise jäivä vähemäl. Et se ol vähä liikka, ko se sai taas. Ei se lannan ajamine nii erikoise paljo raskamppa sit ollu, ko muuka.

Se ol syksyl se lanna ajamine tarhalt, ikä pakane vähä seeverra tul, et maa hiukan kovetu. Sillo sitä ruvetti sit ajama.

Se pinta ol jäätyny, ni hakatti kirvel semmossi neliöi siit sit ja ne nostetti rekke. Se sula lannotusaine, mitä siäl al ol, ni se sit taas se pääl semmossi lantaröihin.

Oli semmosse reej, et oli puust kaik. Ei siin ollu eres naula, mittä muut ainet, ko paljast puut.

Tarhal ol yks miäs, ko yht mitta tek kuarmi ja toise taas ajo niit. Siinäki Alastalosa ol kaks hevost ja molemmis sit ol ajur. Ja ne ajo vuaro tarhalt kuarmi.

Ajetti tavallisest pelloi semmossi suuri tunkkioihi ja siihe ajetti karjalanta viäl joukko. Vast hiuka enne kylvöi se siält levitetti pelloil.

Et siin ol ni monenkertane tyä ain. Mut sillo kelpas, kute tyä mittä maksan. Tavalliseste pääsiäisen laitetti nuorisol hakotarhal keinu ja semmone hypislauta, ko hypätti.

Niit ol kahrelaissi keinui. Semmone sanotti "hirskeinuks", ko ol kaks pölkky ensiste pystö maaha laitettu, semmost vähä isso. Sin yläpäähä niitte väli, semmone pyäreä puu kans, ko ol rautatappi molemmin päi. Ol niis sivupylväitte päis kans rautatapi.

Ne keinuaisa, sivupuu, ne kiinnitetti siihe ylämäisse puuhu tavallises läpitte. Pultti viäl, et varmaste pysysi.

Alapääs sit juur muut ollu, ko se istuin. Se ol kaks aissa tavallisest rinnasi molemmin puoli. Niitte välis alapääs ol se istuin.

Sit keinutetti ja ajetti viäl ympäriski, siält yli niska.

Ole kyl muina lapsen keinunu semmoses.

Sit ol semmossi, sanotti "kelakeinuiks". Ne oli toisenkaltassi taas kokonas, ja paljo suuremmpi rakenteeltas, ku nämä hirskeinu.

Niis oli semmose korkkia pylvä sit, ja niitte välis ol napapuu keskel. Siin ol killumas erikses semmose samankaltase istume.

Koko se laitos, ne sivupuu, kiäräsi ympäris, et ne veivä ne istume ylös ja alas, ko ne siält ylitte meni. Ne pysysi ain istumas ja samas asenos, mut keinusit sit. Et ne meni ylös ja alas, ko se suur kela ympäris käve.

Ne vähä korkkial täyry ol, ei muuto olis se ympärismeno luanistan.

Kaks tavallisest ol keinumias, mut kyl niit semmossi keinui ol, et ne käve sit tasami, ko neljä ol.

En mnä kuullu koska, et siin olis mittä vahinkoi ollu. Ne sentähde oli siäl pehmiäl hakotarhal, et jos joku putoski. Oli semmost löyssä ja pehmiä, ettei siin juur mittä loukan, vaik vähä korkkemalttaki olis tullu alas.

Ei niit keinui joka talos ollu, mutta misä semmone ol, ni siihe nuareväki sit kokkonusi.

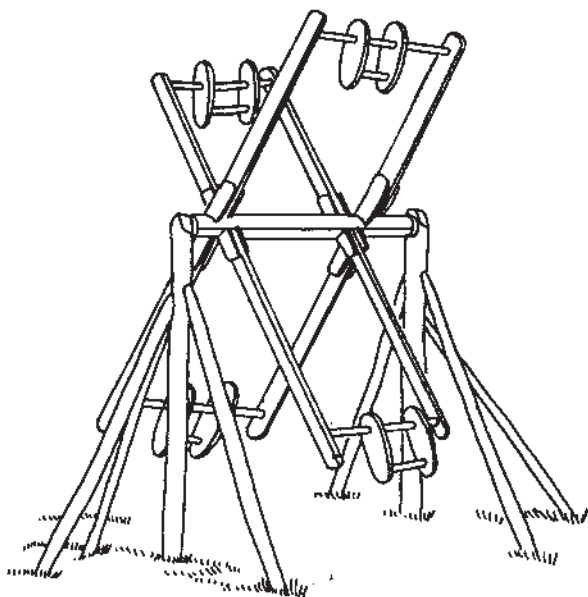
Semmost kans ol, ko puunoppa pantti laudan päähä. Sit kapulan kans heitetti sitä, ja kui pitkällä sit kukin sai menemä se nopa.

Sitä sanotti "pipoks" vissi. Mut ne ova nii vanhoi asioi, ettei semmosi mones kymmenes vuades enä ol ollu, kute hakotarhojaka ol.

Nuorisol sit ol vähä semmossi tanhun tapassi kesäsi. Ko niit satu vähä enemmän kokoon.

Semmost ”kankuriks” sanotti, ko matkitti sitä kankkan kutomist.

Ensiste se loimen tukkinpano, ni se kiärretti koko se väkirivi sit semmosse rullal. Ja sit sitä veretti jälles toisest pääst ulos, oietetti. Ja kaik, mitä kutomisse kuuluu. Ja sit ruvetti sitä kutoma. Ne ol kahres rivis sit ja kävel ain vastuksi takaperittäisi ja ettippäi vastuksi. Ja lauletti sit, et ”vedä verkka, kudo sarkka, an sukkulan kulkki”.

Kelakeinu.

Piirros: Pirkko-Liisa Surojegin. Toivo Vuorela, Kansanperinteen sanakirja. Porvoo 1981.

Joulunvietosta

Vanha ova puhunu, ko mnä ole laps ollu, et sillo viäl uskotti, et ne esi-isätte henke ova Jouluna liikkel. Joulurua laitetti pöyttä ja kaik meni sauna. Niitä esi-isitte henkei varte. Sit ko siält tultti, ni kyl mar ruak kaikke koskemmat oli, mut sit vast ite ruvetti syämä.

Se ol semmost ikä kunnioitust niit kohta. Niin mnä sen paremmi ole ymmärtän.

Sauna ol vähä semmone pyhä paikka. Sanotti, et saunas täyty ol nii siivoste, ko kirkoski.

Joulun tuatti olkki laattial. Semmosekki paika, kute ite olkki ollu, ni kyl josta sit annetti niinko lahjaks. Sit ol semmone, ettei lapse saanu niis sit paljo telmi ja muljat, että sit elo sekkanu kovaste, jos vaa ne joululolje sekot.

Mutta joululahjoi ei sillo juur käytetty. Muinassen aikan.

Jos jota piänt annetti joskus, ni salamitte mentti ja avetti hiuka ovi vaa, ja heitetti siit ove raost sisäl.

Semmone muinane joululahjatte jako ol.

Kyl mar se joulun vietto vähä erilaine, kui sitä sit satu olema. Ei sillo niin kaikki ollu, ko nyy.

Joulunaatton, talolisis kumminki, trenki meni jo pimiänpäite niityladoist heiniä kotti tuama. Sit pantti kaikenkaltase kulkuse hevose aisoihi ja luakka. Ol semmost helinä, ko joulaatto aamul aikasi men ulos ja satu hiljast ilma olema. Semmost helinä ja kolina ol maailmas, et jollei muuto tiätän, sit ymmärs.

Sauna mentti aikasi joulaatton. Sentähde ni aikasi sit mentti heini hakema ja muit, et saatti ne tyä kunto, et päästi sauna.

Niist jouluruuist en minä oikke niin tiär. Se ol nii erilaine. Ei meil mittä sen parempa paljo ollu, ko muullostenka. Ku äit ol neljä lapsen kans, ja semmosest käsityäst josta ni sit hiuka jota sai. Ei siit mittä herkui saan. En minä lapsen olles valkost leippä nähny, muuto, ko jossan kyläs.

Leikeist semmone kumminki ol, siin laste ja vähä isostenki keskuudes, sanotti ”joulpaistiks”.

Se ol semmonen, et yks oli silmä peitety, ettei se mittä nähny. Sit palmikoitti oljist pamppu, ja toise sitä sit ain nypesi josta. Se koit sen pampun kans ain lyär.

Sit, ko se sai jota lyäryks, ni se jouru siihe joulpaistiks.

Toise koeti kontat pisi laattia ja koeti siält nypät. Hän huiske kyl, mutta ei hän nii alas osan. Ja joku jälles josta mualt kouras, ko hän koet toist lyär. Semmost se ol.

Joulupäivänä käytiin kirkos ja lapsekki siihe aikka kirkos miälel-läs käve. Vaik kirko siihe aikka oli kylmä. Ei niit mittä lämmitet. Mut joulun ol vähä lämpemäppä, ko kynttilöi ol paljo.

Kyl se semmost erinkaltast ol, mutt tavallas sentä mukavamppaki, ko nykyaikan.

Kute niit naapurei nii paljo ollukka ja missä nii paljo käyt. Mut tarjoilu ol semmosis harva-asutus seudus yleine.

Voitti pia sannokki, et ”ei siäl mittä suu-avaust annet”.

Ja etenki jouluaik ol. Sanotti, et ”jota sentä, etes meitä joulu viä”. Se ol niinko joulu olis loppu ollu, ko kaik ni loppu o, ettei mittä tarjottava ol. Jollei mittä muut, ni jousahti.

Mnä ole joskus ajatellu, et mnu olis jouluks tarvin laitta sitä vanha-aiikkast joulusahti, mut ei mnu ol siihe tullu hommatuks maltta ja kaikki. Siihe paljo muut tarvitte, ko malttai ja vet ja hiiwa.

Mut kute tahr saar ohramalttai enä ja ruismalttaist tule semmost, et se happane pia. Semmost väkevä ohramalttaist tulee.

Kolmastoistpäiv tammikuut, Knuutinpäivä ehto, nuare ova pukeutu naamareihi ja käyny sit vähä talost talo. Entisse aikka se ol semmonen, et ne sit joulust tekivä lopu. Ne ol semmone joulun päättäjäine sit.

Ja sit, että jossa viäl oli joulukalja jälis, ni knuuttipuki laski sen tynnyrist poies.

Muutami paiko nimitettinki ”hiivanuutiks” siit juur.

Joskus muina on Tapaninpäivän ollu semmossi tapaniveissaji, mutta se on kans ni vanha jo, etten mnä niist oikke siltaval paljo muist.

Neekki usse oli kans hiuka naamioituja, nee semmossi tapanilauluja kans laulo.

Jos ne kestityst saiva, ni sit ol, et ”kiitos siis olkon isännäl, samat sanat emännäl, niin myöskin trenkille ja piikalle ja kaikille yhteisesti”.

Mutta jos ol taas, ettei heit sit kestitty, ni sit ol semmossi pahoi lau-lui, piikkalaului. ”Isäntä hirtte, emäntä ortte, piika partte, poika korppe, kontti selkkä ja piru kontti”.

Naimisiinmenosta

Vanha-aikka ei tytö tyytyny semmosse, et he olisi ollu mittä epätiatossi, et saavak he miähe ja kummose he saava.

He oti selvä siit jo enne. Sillo ei kanssa niit avioeroi sil taval ollu, ko nyy, ko siihe sil taval ilma valmistumat karata.

Saavat sit toise oma, ni mahrotoine heiä sit soppi o.

Mut sillo ol sil taval, ko juhannussaunast sit tultti, ni tytö kumminki heiti se kylpyvihta sit sauna katonpääl. Sit mihinpäi tyvi näytti, siältpäi sit sai sulhast orotta.

Sit ko siält tultti sisäl ja kuivatti ja vaatetetti itten, sit mentti semmose huane katonpääl, ko ol kolme kertta muutet. Kuulusteltti siält sit. Siält sai kuul jota äänei ja mahrollisest joskus voiti jota nähräkki.

Saatti siit ain sit vaa lisätiaroi se tuleva sulhasen kans. Mistä se sit tule ja kummone se sit o.

Ja jollei se sit oikee selvil viäl siit tullu, sit paistetti yhreksä silakka ja syätti ne pyrstö erel. Sit mentti nukkuma ja se sulhane tul sit juattama.

Miähe ei ollu nii välinpitäväise näil asioil. Ko ne vanhapiia semmoses huanos nimes ain ova ollu. Ni et ne tytö sit paremmi pelkäsi. Ei ne vanhajoja koska ni ol, ne sentä ain ova vähä arvos ollu.

101-vuotiaana.

"Kyl ko oike korva puhalta, ni taitas sit hiuka herätä."

Sanoja

”Kalkkankaave”.

Se o täytetty koirashaahka. Ko kuvilta linnui ammutti. Ne oli semmossi täytettyi linnu nahvoi. Toinen tuli sit siihe, ko luuli se oikeaks. Juu, kyl sitä muina, kute linnutte rauhotus ollu viäl voimas, sitä käytti metsästämäs tai linnustamas keväsi.

”Kalkas”.

Se on koirashaahka.

”Harhapaikka”.

Se ol semmone erakko, kaukan muist, pois muite yhteyrest.

”Varppu”.

Se on kaks silakkaverkko yhdistettynäs yhte. Semmone rivi.

”Urpamaa”.

See o simmosta suomaat, simmost löysää suomaata. Kyllä sitä pelton o kanssa, mutta se anta huanoi sadoi, ko se oo nii löysä.

”Luijama”.

On luisuu. Rupes luijama, luisuma.

”Parmaus”.

Se oo sylintäys.

Kyl o paljo kustavilaissi sanoi, kute muut ymmärräkkä. Esimerkiks ”läädylline”.

Se on semmonen äitelä, makia. Joka o nii väkevä, ettei sitä voi oikee syödä.

Poikaki kuul se ensmäise kerran, täst ny seittemäntoist vuatta takasi, eikä hän ol sitä jälkke kuullu eikä enne. Hän tul sitä kysymä. Ei sitä käytet enä.

”Kaurivaha”.

Se o semmost rapeutunu vuart, semmost niinko toi Välimere suala, semmost terävärakeist.

”Kiulakka”.

Se oo tommone villiruusu, ko kasva ruusumarjoi ko syärä. Minä luule, et alkuperäsest yksinä marja ova sanotu kiulakaks.

Kyl niit semmossi joitakuuta erikoissanoi oo, jotka ova nyy jo hävine, ei niit kukka enä käytä. Kiulakka viäl sentä käytetä.

Jos mnä oikke sitä vanha puhu, ni ei kustavilaisekka enää ymmär.

Ko kaks akka puheli muina nii, et ”Neik sää mihi se meie hei ei mein?” ”Kyl mar mne se vaa nei. Reteka mem beel se mnu vastan tuil ja sit verejä levest läpitte se mein ja kongeltaak se seljäs oil.”

Ja nykysel kiälel sanotais, et ”Oleks sä nähñ sitä, mihi se meitä paha äi mahro men?” Ni toine vasta sit taas, et ”Kyl mar mnää se näi. Mnuu vastan se tul siin retika mäem pääl ja men sit veräjä lävest läpitte ja sil ol ruokotaak seljäs.”

Sit viäl, sillon ko mnä nuar oli, ni ne vanha aka viäl paremi sitä puhusi. Ettei miähe niinkä, ko ne oli enemä liikkes, ni se vähä tasanu. Ko meriliike ol nii voimakas sillo viäl, ko mnä ole uus ollu.

Pari akka taas. Toine akka, niinko yleensä tapan o kalastajitte keskuudes, et kysytä kalasaalist, ko nähdä. Nii kysy toiselt, et ”Onk siäl kaloi saattu?” Ni toine sano, ”Heil oil pari rysä ja sait sooks haarkalo. Em mnää sooks tiär, mut he loottas tiättä ja praakkas.”

”Haarkala”.

Se oo sit ollu vaa silak’kala se haarkala. Sillon, ko se saattu o. Nimi luultavast lähte siit, ko se o nii hauras kualema. Se kuale nii helposte, koht ikä se kuivil oteta.

Yleensä tääl oo semmone käsitys ollu vanhempan aikan, että sillo se on kala, ko se on tuare. Sit se muuttu vast silakaks, ko se on täyssu-alattu.

Sil taval vanha-aikka käsitetti. Ja yleensä ”kala”-sana, sil ymmärretti juur vaa silakka. Että jos toinen kysy toiselt, et ”Onks siäl teiän puales kaloi saattu?” ”Ei silak’kaloi paljo ol tullu, mut kyl mar hiuka hauei oo saattu.”

Nii, ettei hauki kala ol. Semmone ajatustapa sillo yleensä ol.

Se haarkalaki oli vaan semmonen elävä kala, taik tuore.

1935 laivalaituri.

Höyrylaivaa vastaanottamassa Ossian oli aina pyhätamineissa ja olkihattu päässä.

Kalastuksesta ja erilaisista kaloista

Kevätsilaka kalastukses ol verkoi tavallisest kaks päisi. Ne laskitti semmosse koukku, että ol kiarros ain siäl pääs. Ja vähä semmone portti sit, et kala sitä pisi sit.

Ko maalt suara laskitti se ensmäine verkko, ni se pää laskitti kiaru. Sit jätetti portti, et ko ne sitä suara verkko pisi uisi, ni ne joudusi siit portist sisäl sin koukku. Siäl ne tavallisest meni verkko vast. Ei ne suara verkko keväl menny.

Tavallisest verkon yläsyryjä vähä pinnan allaki vois men, mut pohja ne laskitti.

Ain syleverra pääs ol piän siimast tehty lenkki. Siihe pantti kivei sit ain, et ne veivä se pohja. Sanotti ”liitukseks”, ko kivi liitetti verkko.

Se ol keväne laskutapa.

Syyspuale, elokuust ja heinäkuu lopultaki joskus jo, se rupes suara verkko menemä. Sitä laskitti sit vähä ulkomalla. Ei se tullu sit ni rannoihi enä.

Siäl ulkosaaritte rannoil niit sit laskitti ja pohja tääl tavallisest laskitti. Kyl moni paikoi ol semmost ajoverkko-kalastustaki. Ko ne oli ni heikois kiveis, ettei ne viäny pohja, ko jäivä pääl. Sit ni kaik verko perättäisi ja ne liitetti paati perään kiine. Ja piän määrä purjettakki ol pääl, et verko tuli sit niinko peräs. Se verra ol vauhti, et ne pysysi suaran, ettei ne kassa menny.

Vanhempan aikana ol kolsata silmä se verkon silmäluku tavallisest. Ko ne kudotti päittäisi. Ei niit syvyyt päi kudot, ko se olis tullu nii paksuks. Ei se olis sopinu mihikkäs hankus, mihi kiinnitetti sillon, ko kudotti. Laskitti sit kolsata silmä syvyys, kyl siit ainaki neljä sylttä tul.

Se olis seittemä metri suunnilles.

Kala otettiin siit pois pudistamal. Joskus kans vedetti, jollei pudistamal lähteny. Ol molemmis syrjis sit henkilö, ja siit käytti sit ain sitä kokko, se jälkke, kui kala varisi. Molema sit vastuksi samal kohdal.

"Ei se ol nii summis ruvet kalastama. Siin täyty siihe syventty ja oikee kasvat, ennen ko kunnon kalastaja tule. Ei se ol niin, et ruveta ja et ne sin vette heitetä vaa." Kuva: Taivassalon kotiseutuarkisto.

Sitä sanotti ”päästämiseksi”, ko kaloi päästetä pois verkost. Jos ol oike piukas, ku semmossi piäni silmi ol, ni saatti sorme ympäris kala. Puristetti, ni sen täyry lähti. Joskus ne kiduskannekki irtosi, ko ol nii piukas, et ne jäivä verkko. Ne täyry nyppi sit pois, ei niit siihe saanu jättä. Verkko ei olis saan taas laskituks, se olis sekkantun.

Pyrstö erel ne tavallisest varisi. Ei ne kaik ollu mittä ni, et pääkä olis läpitte ollu.

Paatis ne päästettiin. Ei semmost kassa muuton. Viimesen kerra, ko mnä ole syysverkol ollu, tul yhreksä tynnöri yhrest semmosest pariverkost.

Toistuhat kilo. Ei semmost mihinkkä siält voi siirtä.

Kyl se oo ylös ottatessaki jo raskas. Syvä vesi, et verkko tul joksenki pystö. Sit semmone määrä kaloi viäl.

Toine ol vähä vanhema puoline miäs, ni se sano ensisten, et ”kyl mnä ylös ota, ko te vaa sourat”. Ko tul vähä myrsky sillo viäl ja ehto jo rupes tuntuma. Ettei me mittä kaikki verkoi ollenka laskenuka.

Sit ko rupes ni paksu tulema, äi meinas, et ”jumalnähkö, mnä vaa jaks”. Mnä puheli, et ”tul airoo sit, kyl mnä jaks”. Ja mnä veri vaa se ylös oike sisun kans.

Ko se o semmone, et ko kaikil voimi ensiste koitta ja jollei sit tul, ni sit täyty sisun kans ruvet.

Se ol mnu viimäne kertan, ko mnä ole silakverkol, syysverkol, ollu.

Muinasen aikan verkoi sanotti tavallisest ”jaraks”. Semmostakki sana käytetti semmosest pariverkost, ko oli yhte sidottun kaks verkko, sanotti ”varpuks”. Mutta kyl kait se kaike ol alkuas ollu ”varppi”. Mutta ei seekä vastan ruottalaista sana ”varppi”, ku on apaja.

Rysy ol semmone, et siin lasketti yks aita suara rannast ulos. Se lasketti sit siltaval, et siin ol kaks sivuaitta, ko läksi rysy suust. Ne lasketti semmosse ikä P-muatosse lenkki, et sopi molemmilt pualilt kala men.

Ne päät taitetti sisäl semmosse krääkki ja portti jätetti aira viäre auki. Et kala sitä pisi suora verkko uisi sin. Ja kute ne sit osannu takasi semmosest soukast suusta, ja ko se viäl se pää ol taitettu, ni ei ne osanu takasi.

Jos ne takasi koeti, ne joudusi siihe krääkki ja se joht taas sinne ryssy päi.

Se ol molemmin puali auki. Silakkakalastukses jätetti verkko toiselt pualelt se suu auki, ko tiäretti, että milt suunnalt kala tuleva. Mutta

rysys, ko se vois molemmilt puaililt tulla, ni sit täyry molemmil puailil ol auki.

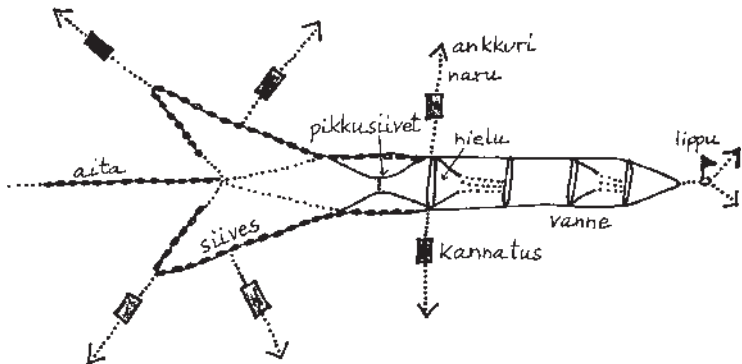
Ja se ol niin tarkka.

Toinen, ko ol tarkka, ni se vois samankaltasest vedest ja samankaltasil pyyryksil saar kaks sitä määrää, mitä toine sai.

Se täyty niin tarkka olla siin, et tiätä se merepohja laadu ja viäl ilmanki laadu. Vähä miltaval kala liikku ja mimmosel ilmal ja milt suunnalt ja mimmosest pohjalaadus. Ja minkvärine se o, mikä syvyys siin o ja mikä o syvemp paikka ja mikä matalemp. Ja mitä se kala paremi rakasta ja kulke. Et siin o kaik niin.

Et ei se ol nii summis ruvet kalastama. Siin täyty siihe syventty ja oikee kasvat, ennen ko kunnon kalastaja tule. Ei se ol niin, et ruveta ja et ne sin vette heitetä vaa.

Sentähde niit o semmossi oikee kalakuninkoi, ko o ni tarkka ottanu ne kaik, ne kala ominaisuude ja ne heitä kulkutiäs ja se ilmalaadu, et mitä se niihin vaikutta, viäl ilmanpaineeki.

Isorysä.

Piirros: Jarmo Grönros, Kaurissalon Kalastajat Kustavissa. Kansantieteen pro-gradu Turun yliopistossa 1979.

Kyl tual Kustavin eteläpääs semmonen ollu o, kaiket viäläki taita elä.

Hauki semmonne rahakala oikke ol.

Siit saatti koht raha, ko sumpmiähe ne osti. Mut ei silakast saattu, enne ko syksyl vast, ko ne markkinoil lähetetti. Tavallisest sualatti sillo kotti, kute ollu moottoripaatei eikä ollu maantiät.

Hauen kalastukses oli piänemppi rysyi, semmossi luakkarysyi, kute ollu suustas ko siin vaja meetteri korkkeus. Ettei ne ollu se suuremmpi.

Siäl suul ol semmone luaka tapane. Sana ”vempele” o myäski joskus käytetty. Ei se ol tämä paikkakunna nimi, mutta jo toispual Uudenkaupunki kyl on käytetty.

Ne oli tosa pari meetteri pituus kaikkine ja niis ol kaks nialu. Ensämäine ol vähä avaramp ja toine vähä suppeamp. Sit, ko kala siit meni sisäl, ni ei ne osanu takasin. Ja niis ol kans semmone aita, ko maast suara ulos laskitti. Et ne sitä pisi sit jourusi ryssy.

Semmosel piänel nuatal niit kans kalastetti piänemäs määräs.

Täälläki, ko ni kivise ja epätasase ova ranna, ei se sopinu. Se nost alapaula ylös ne kive ja kala meni poies.

Mutta semmost käytetti, ko sanotti ”ina”. Se ol hiuka nuatan tapane, mutta ei siin ollu semmost peräpussi, ko nuatas. Se ol vaa suara verkko, mut se ol paulotettu siltaval, et se ol hiuka löysäl. Ja se ol kans, kyl mar se ny ainaki viis meetri syvä ol.

Inaa muina talollisekki veti, siin Alastalossaki syyskausi vedetti haukki.

Siihe tarvitti kaks venhet. Kohti suara rantta vasta laskitti.

Se ol kahres venes sit, pual kummassakki ja laskitti vähä ninku suoraks semmosen jonku lahre suuhu. Sit toine sous toissi päi ja toine toissi päi, ja verkon pääs oli köyde. Ja miähe, ko peräl oli, ne hakkasi köyt, etei kala poies menny. Se kokos kala vähä siihe keskel, misä se nuatta ol laskittu.

Sit, ku ne paati tuli rantta, ne sousi pisi rantta ja sit meni yhte. Toises ol semmone lenkki ja toises ol semmone koukku, et yhristetti sil taval.

Sit ne oti semmose, ko sanotti ”porkaks”, ko ol semmose kepin pääs kaks lehmäsarvi suupual alaspäi, ja rupesi hakkama vet. Se ot kovaste vahto ja syväälle vette, ettei kala sit tullu sinpäi. Ne sin verkko päi meni.

Miähe rupesi vetämä verkko sit, ni se ain supistu supistumistas. Ku köys lopu, sit ruvetti verkko molemi pauloi ottama. ”Liinaks” sanotti se

verkko. Se jäi pussi sit ja paula käve erel, ni kala jäivä siihe pussi sit, siihe pessä. Ja ne rupesi sitä pisi uima. Ko sin päät päi meni, ni ne jourusi siihe, ko ol jo kasas, ko sitä ol yks osa otettu, ja sekkanu sit siihe.

Sit ruvetti hakema niit kaloi siält, vetämä verkko sit paatti päi, et uletutti kala otta poies.

Ja se käve ni äkki, ettei se ollu ko kymmene viistoist minutti yks semmone apajaveto. Ja mitä pikemi se käve, sitä parempan sitä piretti. Ettei kala päässy pakko.

Voitti vettä, jollei paljon tarvin soutta, ni siin neljäkymment päiväs semmost apaja.

Se ol epätasane saalis. Saatti kolme- neljäkymment haukki, ni pidetti semmosen keskinkertasen. Mut oli mnä kerra, saatti satakahrek-sankymment haukki yhten päivän.

Mut kyl niit semmosiaki päivi ol, kute tullu, ko joku hauk. Kute kala ollu rannal. Vaik kyl sitä jo enne vähä ennustetti ain, et kummose ilmal kala rannal tule.

Se täyty tuntti.

Kala o se vaikutus jo ennen, ko myrsky tulee, ettei se rannal ittiäs an.

Kui se myrsky lakka kans ja mitä sen takan sit ruppe olema. Jos vesi laske pahaste, ni ei kala sillonka rannal tul tavallisest. Jos vesi hiljalles nouse, ni se paremmi tule.

Ne ova semmossi asioi, et siihe täyty kasvat.

Muutamis järvis pidetti semmosen, et ne asiat täyry siltaval salas pittä. Ja jos joku vanha äm vasta tul, ko sin kalastama men, ei sit rantan ollenka mennäkkä.

Mutta merikalastukseks mnä oikke muista, et siin olis mittä semmossi taikauskoi ollu.

Juu. Ei semmost ina enä ol, se on, ko siihe tarvitti neljä henkki väkki, ni se tulis nii kamalan kalliks, ettei se kalantulo vastan sitä enä. Niinku yleensä kalastus o taantunu meiän kyläs ja asukka myäski. Sillo, ko mnä ole ollu parinkymmene iäs, ni kyläs oli toist-sata asukast ja nyt ei enä ol, ko hiuka yli viidenkymmene. Sentähde juur, kute ol elämä mahdollisuut. Kalastus ei kannat ja ei mittä muut elämä mahdollisuut ol.

Nuaren lähte sit mikä merel ja mikä taas kaupunkeihi. Siäl oo Turusakki ainaki neljä meiän kylän tyttäätä, ko menivä sin nuaren ja sin jäivä.

Veljen kuoltua Ossian, lähimpänä miespuolisena sukulaisena, oli hänen poikiensa henkinen tukija. Veljenpojista Kustaa opiskeli merikapteeniksi. Hän lähetti sedälle kuvia. Kuvan takana lukee: "Tässä on kuva haikalasta jonka pyydystimme Sterlingissä viime kerralla tänne tullessa. Kipparin pikku tyttönen vasemmalla ja eräs hollantil. oikealla kuvassa".

Sillo elämää oli, ei ny mittä elämä olekka.

Kaik o valla semmost nukkunut.

Esimerkiks laivaliike oli, et vois ol kymmene kaljaassiki ja joku purjehduslaivaki satamas. Kahdes talos ol neljä viis palvelijaki ja kummassakin talos. Sitte isäntväki kans ja sit muut väkki ol sit kans. Ko kalastus tarvit paljo väkki ja ko se kannatti sillo sit viäl.

Juu. Niistä kaloista sit viälä. Hauki ol semmone, ko suntmiähe osti.

Ahvena ei saanu siltaval kaupaks siihe aikka, ku purjeveneel Ruattiinki viätti. Mut myähemmi suuri ahveniki viätti senpualest Ruattiin, ko moottorvene tul, et päästi pia. Niit pantti laatikoihi ja jäihi.

Ne ko likemällä kaupunki asusi, kyl mar ne sit enemä ahveni kalasti ja veivä kaupunkki. Ahven ol muuto huonompi elämä, ettei se kaua eläny missä.

Ei tääl ulkomeres kuha, se o sisävede kala.

Siika kyl jonkuverra o ja muinaisse aikka sitä kalastetti enemänki. Se o nii vähentyn, ettei sitä ol, ko tual ulkorannoil viäl suurist rysyist vähä saara. Ei enää siika-verkoi laskit ollenka, että se o nii vähentyn.

Verkoi siika ennen kalastetti, mut et kyl sitä suuril rysyil kans o kalastettu, syyspuale ainaki. Ei keskel kesää oikke nii runsaste ollu, mut kevää koht jaitte lähtös saatti.

Lyyrtisäki viäl sillo, ko mnä oli ni nuar, al kahdenkymmene, ni kevää siikka viäl jonkuverran tul siäl sisäsaaristost. Mut ei sit enä myöhemmi se vertta tullu, et sitä olis koitettuka. Ulkomalla viäl, sillo kahdekolmen-kymmene iässäkki, jonkuverra siikverkoi laskitti. Pesäverkoks sanotti, ko laskitti kans semmosse P-muatosse tapa, et yks verkko suara ulos ja sit siihe semmone kierros päähä toine verkko.

Juu. Kyl kala ovela o, mut ihmine o ovelamp.

Ja mitä ovelampi ihmine o, sitä paremi se sit sitä tavara käärii pualees. Ku luulla, et siit onnellisuus tule, ko paljo tavara o. Mut ko ihmine tule paljo nälkkäsemäks sit ain, mitä enemmän tavara tule, ni sitä tarttis enemmän, vaikkei sitä tarvitteikka.

Se o semmone niin, et se tua näljän tullesas.

Semmost sana tääl on käytetty, ”jos on tyhmä tyytymätön, on puutos puuttumaton”.

Hyvi vähä mattei tääl on ollu, jossan tommoses sisälahdes niit jonku verra o saattu. Made o semmone, ettei sitä kesäaikan oikke viitit syädäkkä. Se o nii huano. Syksyl ja talvel se sit hyvä o, ko se kutemisai-ka o vast helmikuus.

Se mäti o sit kaikki hianomppa. Ko siihe panna pippuri ja maustepippuri vähäse määrä ja sipula. Ja sit oteta maksa, se o semmone rasvane. Se hakata hianoks ja sekoteta siihe joukko. Se saa muutaman tunni ol, ni sillo se o sitä herkku sit.

Vaspuukki ei varsinaisest kalastet, mut silaka joukos sitä ain jokune voi ol. Ne o molema sitä silli sukust laji. Tual Suamelahde pualel, siäl sitä saada enemä sitä vaspuukki.

Kyl ne Korppooski jo jonkuverra voiva sitä sit kalasta. Se o rasvasemppa ja hianomppa, ko silakka, mut ei se ol semmone, et se keitin-kalan olis niinko silakka. Se o niin pehmiä, et se hajoo. Se sualattun, maustettun yksioma juur syära.

Niit muit kaloi o nii vähä, ettei niil ol mittä semmost merkityst.

Simppu o kaks laji. Se varsinaine, ku tääl ”simpu”-nime kanta, ni se o merihärkä, ko ne sarve pääs ova.

Se o kovaste hyvämakune kala, mut ko sitä o kamala hiukasten sitä liha. Se pää o nii suur, et se päänpaino o yht suur, ja taita joskus suurempiki ol, ko koko kala. Ja sit viäl siin o semmone vahva nahka, et se täyty kisko. Siin o iso tyä. Mutt hyvä se o. En mnä tääl ollessan ol saanu, ko olenk mnä pari kertta mahtan simpui saar. Josta siält ulkomere rannoilt. Mnä ole keittäny kyl, ko mä tykkä niitte maust, ni mnä see verra viiti, et ne nylkki.

Se toinen laji tääl sanotti ”urkiks”, mutta se kaike varsinaine simpupu o.

Ja kyl niit semmossi piänemppi, merineulaki viäl. Semmone pikkane, kute sil mittä tarkotust ol, mut sitä joskus tule kans. Se on tommone parinkymmene sentin pitk, mut ei ol ko parin kolme millin paksune.

Sit o semmone vilukalaki, kute kans sitä kukka syä. Semmone imulapa tosa rinnas, et ku sen pistä seinäänki, ni se ime ittes siihe kiine. Se o nii pehmeä, et se melkke siihe sula aurinkonpaistes. Ja sil o seittemä semmost selkähärja rinnakkaisi.

Siit sitä ”seittemäselkäseks” sanotanki usse.

Seittemä rivi semmost piänt evä.

Paksu kala se o, vähä simpunkualine, kiiski o kans semmone.

Kyl mar tääl lohejakki joskus kans saatu o, ja viäläki saaran ulkomere rannalt suurist rysyist.

Kerra ol siikverkkonki menny, ko minä oli tosa talos viäl. Mnä meni yksinäns piäne paatin kans, ko semmone siikpesä ol jätetty vette,

ko tavallisest laskitti samas, ikä silakverkojakki. Ja ne ol jätetty vette sit seuravaks päiväks viäl.

Mnä meni sit vuaroakaure takka aamupäiväl sitä ylös ottama ja siihe ol menny iso lohi.

Minä ajatteli, kui mnä se ny sit ollenka saa. Ei verkko mittä semmost kest, ohuast lankast semmose ova, ko ei siika mittä paksulankasse verkko men, se o nii arka kala.

Ni minä koiti koot sitä verkko sit vaa yhten kassa, et se jäi siihe verkkokassa sisäl. Sil taval mä veri se sentä vaa paatti.

Mut ko piän paat ol. Se o niin kamala voimakas ja se meinas vaa yli partta men. Mnu täyry men sen pääl maat ja sai semmosen, ”helvariks” sanota, semmosen peräsinpuu kätten.

Ja hakkasi sitä päähä. Se o nii arka siit, et ko sitä päähä lyä, ni hyvi helposte se kuale. Ei se ol mittä sitkiä-henkine semmose tapaukses.

Mut kyl se meinas mnunki vaa ulos paatist heittä, et kyl se nii vahva on. Ettei sitä uskosis, et kalal o niin paljo voima. Ja se kakstoist kilo paino. Juu, kyl se komias otus o, silaka verratte.

Ankeriait jonku verra saatti kans semmosest pikkurysyst, niit ain kans jokune tul.

Tuomaraisten väkeä rannassa silakan perkuussa.

Kuva: Taivassalon kotiseutuarkisto.

Kalakaupasta ja kulkemisesta

Kauppa oli tääl nii piänest merkityksest, ei muual ollu ko Kivimaal. Uudeskaupunkist enemä ostoi tehti. Sit, kute likemällä mittä kaupoi ollu, ni syksyl sit jo talvivara, niinku viljaki, ostetti koko talveks.

Kaupunkimatka tehti syksyl jossaki markkinoist ja vähä myäheminki kans.

Siihe matkaan meni huonol tuulel vuarokaus. Jos oikken kova myrsky, ettei päästy ollenka, sit sai vartto, et myrsky meni ohi.

Se oli pari tuntti, ko hyvä tuuli oli, ko purjel mentti. Kolme peninkulma se matka lasketa meiän kyläst, Lypertöst.

Tyvenel sit soudetti vaa, sillo ol leipämoottor käytännös. Kyl mar sitä joskus soudetti koko matkaki, jos tyven ol, taik jos hiukan tuul vaa ja ol vastatuuli.

Se matka kesti sit, kui pal viititti soutta.

Turus kans käyti, syksysi markkinoil kumminki silakka viämäs.

Muistan semmosenki, ko Kustavi Norpi, sanota Pohjois-Vartsala nykyaikan paremi, äiä sit ol ni syksyl silakka viämäs Turkku. Mahroks ne sit markkinoillaki ol ja oli vähä markkinatuulel sit kans.

Ol vastane tuul ja Merimasku saare ol sit päästy sentä. Mut ol pyhäaamu ja äijä pääti, et mennä Merimasku kirkko kans sit, ko kirko viäres juur olla.

Mentti kirkko sit ja oli silmä se verra hämäärä, ettei nähty ollenka, että mik numero oli siäl taulul. Otetti toine virs kokonas, ko lukkaril ol. Ja huusi niin paljo, ettei lukkar jaksan ollenka niitten kans sitte kilppa.

Merimaskulaise sanosi sit, et ”ne oli ne Taivassalo taliparra, ko virre vääri veisasi, huusi ko iiliskoti ja lukkariltaki nuatin pois oti”.

Ko tämä ol Taivassalon kappeli sillo, ni se käve Taivassalost sit vaa kaik, mutta oikeastan ne sanotti Norpi kala-äijji ollu.

Tukholmas mä ole kyl enemä ko sata kertta ollu kaloi viämäs.

Se ol muinasse aikka sil taval, siin viimeese vuassara alkupualel ja

viäl keskaikollaki, ettei suomalaisia viäny elävä kala, vaik he kuiva tavara veivä, Tukholma. Kaik kauppa sillo Ruattivalla aikan ol kiinnitetty Tukholma.

Täälläki sit ol vanha-aikka semmone, viäl siihe aikkan, ko mnä laps oli, et semmone ihmene, kute ollu kuninkan kaupunkis käyny, ni ei se ihmisest ollenka käynykkä. Se piretti jollan taval semmosen ala-arvoson, melkein idioottin.

Sillo Ruattin kalakauppia tuliva tän jo syksyl. Lypyrtis ol semmone paikka, ko se muutonki semmone keskus on ollu vanha-aikka ja vähä viäläki, että ne tuliva sin. Sumppu, se kalapaatti, se otetti siäl ylös ja pantti alassuute siäl, nykyse sanova ”Verkholma”, mut se o ”Värkholma” paremi ollu muinaisse aika.

Ne miähe jäivä sit talveks tän Lypyrtti olema ja kevääl laittiva venhees kunnto. Koht, ko vesi sulas, et ne oli sit valmi menemä taas Tukholma. Mitä aikasemi kala sin saatti, se ol ain edullisemp. Kute sillo viäl ni paljo sitä ollu.

Myähemi se sit suomalaiste kätte jäi.

Kyl siäl Lypyrtissäki ne vanhema ihmise, ja mnu nuaruuressan, ni kyl ne kaik jonku verra sitä ruatti osasi. Vaik ei se mittä sit hyvä ollu, mut ol ni, et ne pikkuasiois toime tuli.

Semmone vanha Samperskaki, ko ol vanha sillon, ko mnä ole uus ollu. Sanos, et ”kyl ruatti ope täyry, ko sumpmiäs keit toisel pualel korsten-raura puuro ja minä toisel pualel”. Ko sillo valla avotaka oli, mittä helloist tiäretty, juu.

Ja puhel vielä, ko se ol vähä semmone kehuvaime luonnoltas sit kans, et ”Ja yks sumpmiäs anno mnul sormukses ja iso sormus ol, ko iso miäsiki ol. Mut en mnä sitä se paremmas arvos pitän, ko laski toho hyllyn kulmal. Ei aikka ko pari viikko, ni sumpmiäs tul hakema sormus-takasi. Ja minu naurut, kute mu ikä tarvin sitä peljät, etten mä miäst saa. Ko yks mu jät, ni toine mu otti.”

Semmossi ne vanha-aikkase oli.

Sit rupesi suomalaisia ottama se. Minunki muistosan sentä yks ”ruati fisk-köper”, sanotti sillo vanha-aikkasel kiälel, viäl ol. Se ol tualt pohjosest päi tulos. Sillo ol hiuka kaloi ja viätti sin, mut ei sil ollu suomalaist rahaka sit enä, ko se ol sit jo täyre lastis saanu. Kyl se kala ot ja Ruati rahas makso. Ei sillo väli ollu, ko Tukholmas usse käytti, vaik sitä sit Ruati rahaki ol.

Se ol semmone se peräosa niis purjeveneis, siin ol semmone välisei-

nä ja se takaosa ol valla vede hallus. Se ol iha lävei täyn ne seinä, et vesi sit ain vaihdu. Ei samas vedes kala elä montta tunti, ei montta minuttika usse. Ko siit o happi lop, ei se heitä henkityselimis sovi.

Ja se tavallisest ol se kalaosa sit, ainaki suuremmis, kolmes osas viäl. Sentähde, ko merenkäynti tul, ni se olis hakannu sitä vet nii paljo ja kala olisi kuallu. Mut ko se ol piänemmäs osas, ni ei se lyän niin kovaste seini.

”Sumpuiks” niit sit sanotti, kute niil kaiket ol suamalaist nimi ollenka. Ruattalaine nimi se kaiket o, kosk ruattalaise sitä sanova. Vaik, kuka tiätä, saksast ruattalaisekki suure osa sanojas ova saanu.

Jonkuverran ruattalaise sana on muuttun suomalaise suus. Et ”Granöst” o ”Krena” tullu.

Kalanostajil ol sitä rahankäyttö.

Minä mittä niit ensimmäissi sit ollu.

Niit ol täsä likipaikollakki, tosa naapurikyläs Langholmis, siin ol yks vähä semmone iso sumpu. Anavaiste pualel samal kohta, siäl ol Likitalo Albi Saario. Sil ol semmone vähä isomp.

Ja kyl niit sit ol, tual Isoluadol ol kolmas. Ne kolm kumminki oli täsäki pitäjäs yhte aikka ja sit mnä jo rupesi tulema neljäneks, ko mnä laitin kans.

Se sumpu, se tehti siäl kotomäes vaa.

Ei sillo mittä nii semmossi veneveistämöi ollu. Sillo tehti kaik koton, kaik venhe, vaik niit paljo tarvitti.

Oli mnä siin jonku verra tekemäs, mutta yksi semmost mittä. Minä koska ni erikoine puumiäs ol ollukka, et siin vähä semmost kätevyyt kans vaarita.

Ei se ollu nii suuri. Vähä toistkymment meetri tais ol. Semmone, ku noit kalastajapaatei tääl näke, vähä semmone teräväkärkine molemmist päist. Niis ol tavallisest yks iso purje ja eres fokka ja joskus ol sit viäl topseili siäl toise yläpuale. Et sillo, ko hiljast ilma ol, ni veretti sit kaik riapu ylös. Mut että yks pummpurje, taik kahvelipurje.

Kylmar se hyväl tuulel men.

Jos ol vast-tuuli, et valla krysätti, luavitti, ni sillo se sit viivy. Ja yö ja päivä täyry liikkel ol. Ei vesi vaihtunu, jos paat alalles ol.

Jos ol ihan tyven, kyl sillo sit semmost vaikkia ol. Jos joudutti jonkus ranna lähel, etei ollu vedevaihto, ni sit ylös pantti köysi ja se alapääh iso kivi. Sit heilutetti kahtipäi, et se paat keinu, ja vesi vaihdu.

Sanotti ”kualemankivi”.

*Kustavilainen sumppu "Wellamo" matkalla Tukholmaan.
"Wellamo tarkoittaa muinais-ajan jumalaa, vedejumalaa."*
Kuva: Kerttu Summe.

Jos siäl Ahvenamerres tyvent ol, siäl ol tavallisest ain sentä se verra merenkäyntti, et paat keinu ja vere vaidu.

Kaikki ikävempä ol, jos äkki tuul lakas ja meri käve viäl hurjaste. Se hakkas sit niin kovaste purjejakki. Semmone, ko merikippiäks tul, ni kyl se semmoses rullamises varmaste tul.

Joskus, ko ol hyvä tuul ja tarppeks vahva, ni se matka hyvi äkkinki tapahtu.

Yks ainu kert ol semmone, sen pitkä aja kulues, että minäki aamul aurinko noustes läksi Lypertöst ja seuravan päivän mnä myysi kala jo Tukholmas.

Koko matka se ol viis vuorokaut. Kymmene vuorokaut, se ol taas kaikki pisin, ko purjeveneil tehti. Siihe aikka mittä moottoreist tiäret, et niit ikän tuleka.

Mut höyrykone kyl o, niin kaua, ko mnä muista, ni höyrylaivoi jonkumoissi ol. Tukholmasaki ol semmossi rataslaivoi, ko sivul semmose siippe oli, ku se niil sous.

Sillo ol viäl niinpaljo semmost vanha-aikka, ettei nykyne ihmispolvi semmost enää ollenka ymmäräkkä. Ku viäl Tukholmas, kuninkaan kaupungis, hevosekki raitiovaunu veri.

Kaks hevost eres. Mut kyl siihenki aikka, siin vuassadavaihtes, sit sentä sähkö ol jo käytännös. Et osas raitiovaunujaki ol sähkö.

Se ol siin rajamais, mnä ole siin juur sit ollu. Mut ei tääl viäl mittä semmosist Suames tiäretty.

Juu. Sit piänemil veneil käytti kalastajan tykön ostamas kalat.

Maksetti kilo jälkke. Joka kilost ko saatti, ni myäski maksetti.

Muinase aikka kala hinna pit vähä tasaseman, ku kaik liikakala viätti Tukholma. Ei tääl mihinkäs menny siltaval. Esimerkiks sata vuat takasi, kute Turusaka ollu ko kymmenentuhat ja sata henkilö.

Kala punnitti. Tukholmas, niinko täälläki, se ol ykstoistkilo se punnitus, se leiviskä. Ko piänemp määrä ostetti, se täyry ain see verra runsamp sit ol, et se vastas sitä leiviskä.

Maksetti sit kilohinta, mimmone se kullonki ol, ni vähä sit se jälkke. Ei sitä sillon tiäret, ko kala tääl ostetti, et mitä sit sai. Se ol Tukholmas ni kovi muuttelevaine. Eikä se ol mittä hitaste muuttelevaine, se ol joka päivä se jälkke, kui kala tul.

Se täyry uskalтта vaa tääl maksaa kullonki, mitä tääl ol. Että se ol semmost onnenkauppa.

Joskus sai sama hinna, mink ol ostanukki ja reisukustannukse sai ite maksa. Joskus sai taas enemänki.

Ko ensi niinku laivatti, ni täyry tääl Suomen pualel sit tullikamaris tehr tulliselvitykse ja saar passi ja luva men Tukholma. Sit siäl taas tulliselvityksen tehr tullikamaris.

Tuli kysymykse, mitä laivas oo semmost kiinteä omaisuut, et kuulu niinko laiva omaisuutte ja sit ni ravintomäärä, ”proventti”, niinko sanotti sillo.

Kyl sitä Tukholmast kans ostetti, mutta osa, niinko leipätavara, ol hiukan kallemp Tukholmas.

Usse Degerby leipurilt ostetti leippä, ja sillon, ko tultti Maariahaminan kaut, ni sillo ostetti siält.

Reitti men tost läpi Oolanti saaristo, sitä vaseman pualest reitti. Se men Degerbyhy, se Föglö pitäjä kuulu. Siäl vähä liki sitä Varkki, vaikke se juur ulkon maist ol. Siit o viäl kuuskymment kilometri sitä piänempä saaristo, enneko oikke iso meri tule.

Maariahamina on kyl likemällä. Ei siin ol pitkä matka, muutama kilometri enä, ko apajameri alka.

Siihe aikka viäl, ko Suami ol Venäjä yhteyres, ni sit täyry viäl Venäjä konsulil paperi viär Tukholmas. Ja se niit venäläissi krääkei tek siihe viäl, et se o vapa taas matkustama.

Kalakauppa mnä joudusi vähä niinko väkisi.

En mnä sitä ite valikoin.

Ol semmone asia, ko mnä trenkivirast ero oti siält veljen tykkö Lypyrti Alastalost. Mnu sisaren ol sit naimisis yhre kalastajan kans. Mnä puheli, et ”en mnä kyl kans viit toise käskittävän ja orjan ol, et kyl mnä kans hiuka sentä vapaut ruppeisi tarvittema”.

Ni hän sanos sil taval, et ”rup sit kalastaman, et sil minä täsä sit ole elän. Tul sit, kyl meil ny tila”, ko heil juur uure huane oli, ”se verra tila, et siäl assu saa”.

Mää ajatteli sit. Mnä trenkinpalka oli säästän, et mnä sai sil kalastajalankka ja koko talve kudosi sit pyydyksi. Ja syksyl josta huutokaupoist osti viäl vähä lissä. Et sitä sit tul jo jonku verra.

Se ol sit semmone, et keväkala, niin kauan ko sitä runssami tul ja vesi ol kylmä, että kala eli elätykses. Arvokala sit siihe aikka purjevenel viätti Tukholma.

Mutta sit tul kesäne aika, kute ne kala enä niin pitkällä eläny oikke. Se meno ol usse niin pitkä, jos ol vastatuule taik tyven. Ja lämmin vesi,

Lupa-akassa

Korona-Osasto on nyt tuonut taas
myyjälleen Lupa-akassa on erittäin tulo
sattuu ja ajetaan tuloa matkustaan on
Tukholman Korona-Osasto Lupa-akassa
ja määrätään heillekin 11 päivän 1918
maksu 100 kopekkaa alustella koronaa 100.
~~Korona-Osasto~~

Tämä määrä on 100 kopekkaa on erittäin tulo
aihe on osasto on määrät edellä mainittu
Tukholman Korona-Osasto

Tämä määrä on 100 kopekkaa on erittäin tulo
aihe on osasto on määrät edellä mainittu
Tukholman Korona-Osasto

Al 11/11
Lupa-akassa

Lupa-akassa

Korona-Osasto on nyt tuonut taas
myyjälleen Lupa-akassa on erittäin tulo
sattuu ja ajetaan tuloa matkustaan on
Tukholman Korona-Osasto Lupa-akassa
ja määrätään heillekin 11 päivän 1918
maksu 100 kopekkaa alustella koronaa 100.
~~Korona-Osasto~~

Al 11/11
Lupa-akassa

Lupa-akassa

Merimies Oskari Rönkä on nyt
Lupa-akassa on erittäin tulo
sattuu ja ajetaan tuloa matkustaan on
Tukholman Korona-Osasto Lupa-akassa
ja määrätään heillekin 11 päivän 1918
maksu 100 kopekkaa alustella koronaa 100.
~~Korona-Osasto~~

Al 11/11
Lupa-akassa

Lupa-akassa

Levottomina aikoina tarvittiin rannikkovesillä monenlaista kulkulupaa.

ni ei ne eläny. Ei luanistan sit Tukholma viäminenkä. Ei kukka niit ostan sillo keskel kesä.

Meil sisare miähen kans sitä kalastust olis ollu vähä niinku yli vuade, ni se ol semmone.

Sit ol tullu vähä siikoi, sit jälkke ko ne sumpmiähe lakasi niit ostmast. Ja mnä puheli, et kyl meiä sentä ne kala jonkus tarvitte saar. Et ei täsä ny sentä niit ite jaks nii paljo syämänkä. Ja kans sit sentä niist hiuka rahaki tarttis saar. Että kyl tarvittis saar jonku vähä suurema sumpu. Et veis ne Turkku, kyl siäl sentä niit syäji nykyaikan jo oo.

Sit mää kuuli, et Lokalahde pualel, tosa Tuulvere rannal, Kuivasluto nimises saares, siäl se miäs o jo semmoseks sairalloiseks tullu. Ja sil o vähä iso sumpu sit.

Me lähtitti seilpaati kans, se mnuu vookerin kans, ja osti se vanha sumpuräyskä.

Se ol hyvi huanokuntone ja makso sata markka sit. Seilenes päivines. Ei sit enää ollu erellisin vuasinaka mittä vesil ollu se sumpu. Ja se ol hyvi huanos kunnos, mut sentä viäl veden pääl pysys. Ja oli sentä jonkunkaltase purjekki, vaik ne huanoi oli.

Mut sen kans mnä sit ensmäise kerra vei kala Turkku ja myysi siäl.

Sillo ensmäise kerra vei oma kala, eikä juur paljo muit. Mut ko toise se huamasi, ni rupesi mnul sit myymä kans.

Mnä rupesi ostama niit kaloi ja se mnuu sit se kalakaupa ensmäine alku ol. Se tul ittestäs, olojen pakost. Etten mnä sitä valin sil taval.

Se kalakauppa jatkus sit sil taval, että ensiste laitetti se vanha tilal suuremp uus, semmone keskikokkone, et Turkku ja Helsinki vois sitä kala viär. Sit mnä laiti suurema, ko siin vuassada vaihtes mnä Tukholma rupesi viämä kaloi. Keskikesäl taas piänemäl venel Turkku ja Helsinki.

Se ol semmone, kute mittä maanteit ollu eikä moottorvenejäkkä, ja se Lypertöki ol semmone syrjäseutu, siäl ulkomere syrjäl.

Mittä muut ollu kuljetusmahdollisuut, ko se, et otta airot kättes ja ruvet soutama. Taik se, et purjevenel. Mut siihe kulkemise ol totuttu, ni ei sitä niin kummallisen sit piretty.

Mut sit ni puhutti, et ”tua sitä ja tua sitä”. Se tul nii kamala vaikeaks sit. Ko olis hyvä tuul ollu kotti, ko kala tul myyryks. Mut sitä ihmiste ostamist, sitä ol sit niin kamalan paljo, et se viivyt.

Se rupes oikee harmittama. Ja minä sit rupesi ostama vähä suuremast summast sitä, et mnä jakasin koton sitä sit. Tul sitä sekatavara-kauppa siihe joukko. Mutta ei niin, et mnä olisi siit minkänkaltast

Jossakin kaupparetkillä.

*Toinen oikealta Ossian. Julisteessa lukee: "Wasa Nordsjö Ångbåts
Aktiebolag, Wasa".*

hyätyny, paremi se tais vettä takavoitto. Mutta sai sil taval sit paremi koton ol.

Se semmoseks kiusaks kyl jälle, ko pit jonkus lähtemä, ni sillo ihmise hai sitä tavara. Ko koko ikäs täyry toissi kans pasat.

Mnä kala myysi sillo ensi vaa vähitelle.

Sillo ol siäl Tuamiokirko rannal semmone kaupparanta sit, kon kalastaja myysi kaloi ja kaikki muutakin tavara.

Siäl ol tunkokse ast paatei. Ja ko se kivimöljä tul liika ahtaks, sit ol sitä puumöljä viäl jatket tän alaspäi iso matka. Semmone trappu sin alhal.

Se o aika otettu saaristolaisilt poies, vaik sanotti, et saaristolaise se ova rakentanu. Sillon, ko sitä möljä siihe laitetti hakatuist kivist, se komias ranta sin, sillo tulli kannetti Turus kaiket tavaramyyjilt. Et ne se laittanu ova. Mut kyl se niilt sit sentä poies otetti taas, ko kaupunkilaise niit moottorei niinpaljo oti, ettei ol muual enä tila.

Jäi sit yksi vaa toreil ja halli se kauppa, vaik sillo siäl ol tunkokse ast paatei. Välist ol kolmes kerrokses, kote kaik mahtunu rantta.

Ne, ko takan oli, sai orotta niin kaua, et joku etumaisist sai tavaras myyryks.

Kyl ostajia sillo ol. Mitäst, sillo ihmise osti tuattajilt, mut ny se täyty mone käde kaut tulla, ennen ko se kelppa syär. Ja jokane lohvaseva siit. Ettei tuattaja saa tavarastast, ko tavallisest neljäkymment prosentti siit, mitä kuluttaja maksava. Ko se ni mone käde kaut kulke.

Mnä se sillo vähitelle myysi.

Myähemmi ruvetti, ensiste hallilaise osti vähä suuremmast summast, ja ne myysi kala. Sit tul Turkkunki kalakauppiai, ko rupesi ostama lastettaisi.

Tukholmast ei juur takasinpäin tavaraa tuotu, ko siin ol niinpaljo semmost krunkeli sit siin tullamises. Jota piänt, ko sai proventiol, muanatavaran. Ja kyl sitä, kute mittä salakuljetust ol harjottanu, ni kyl sitä hiuka runsamiki sit ain ol sai. Ettei se nii tarkka ollu semmosis.

Alkoholiki jonku verra sai ain ol, mahrok se siihe aika jo ol litra viina miäst kohta. Viinei sai kans pullo olla, mut ei konjakki. Kyl minullaki joskus sentä ol pullo konjakki, mut se avetti, et se ol jonku verra vil. Vaik se siin ol näkyvis, ei sitä koska pois otettu.

Tukholmaan mnä en kyl koskaan ajatellu jääväni. Ei mnu miällyttän semmone ahdas, semmoses tunkokses asuminen. Ei.

Juu. Se mnä muista, et ol parast tiänssi mnul, ko mnä osti neljäkymment hehtolitra omeni ja meni Pori markkinoil myymä.

Ja ihmise sanosi, et ”kuis sä sin mene. Siäl o nii kamala elämä ain, et es siält henkis takasin tul”.

Mnä puheli, et ”joka paikast ole tähä saare seljen, et eikos se mahr sit viäläki klaarat”.

Ja myysi sit se neljäkymment hehto Pori markkinoil ja ansatti siit sit kahreksankymment markka. Ja se ol sillo raha.

Ko jonku verra aikasemmi mnä sai satamarkka palkka koko vua-tenas.

Ja pärjäsi hyvi. Ei mnul siäl mittä hättä ollu. Kyl ne vähä semmossi äkäsemppi oli luanteltas, ko tääl eteläs.

Sit minul semmossi piäni niksei, ko kauppiaal täyty ain ol jota semmossi juani. Ei ne koska mittä semmossi rehellissi, eikä kunnollissi ihmissi ol.

Ku siäl semmossi katupoikki ol, niinku siihe aika muissaki kaupunkeis ja taita joskus vähä viäläki ol. Kute niil mittä kotost kaikil tiatto ol.

Mnä anno niil sit omeni ja ne käve pisi rantta ja huusi, et ”siäl paatis o sit hyvi omeni!” Ja ikä ne sai ne omena syöryks, ne tuli uussi hakema ja huusi jälle.

Sil taval mnä sai kokonaise neljäkymment hehto markkina-aikan myyryks, et siin ol sitä jakamist.

Ja siin täyry se ol, et ikä sai tavarann punnituks, sillo täyry myäski ol lasku selvil. Et siin täyry ol ajatus vähä sil taval kunnos.

Juu. Se o semmone, ne kauppia, niil o nii monenkaltase juani. Ne o valla juani täyn.

Vähä semmost sama se Turu rannas ol.

Mä puheli niist kalastuksist ja kaikist kala laitoksist ja mil taval niist sit oikee hyvämakust saara. Ja ämmi kuulustel siin tunkokse ast mun paattin eres.

Ja toise ajatteli, et kyl mar siäl jota erikoise hyvä tavara o, ja tuli ja osti kans.

Mnä Tukholmas käyny enemä, ko yhre satakertta, mut ei minä mittä ruatti se enemä osannu. Ko se, et juur myyr ja osta osasi. Ja sit opesi ain sanan sielt, toisen täält.

Vaik tääl Kustavis kyl ol sillo enemä ruatsalaissi, ko ny, ja vanhem-

pan aikaa ol pual pitäjä ruatsalaissi. Tääl ol kaks kirkkoki, toises puhutti ruatsi ja toises suami.

Ensmäisillä kerroilla mä oti luatsi, semmosen ko ol ennen käyny.

Sit joku ain apulaine ol, et en mnä yksi niin pitkä matka, sen arva. Mnul ol tavallisest joku semmone poika, toisel kymmenel, ettei se ollu niin kallis. Ko siit ain täyry säästä kans, ko piänis varois ol ja tyhjäst alvo.

Enkä mnä sen pahemppa myrsky sit joutun. Pahema myrsky aikaa oltti haminas vaan. En mnä mittä se pahempaa sit Ruatin tiäl joutun.

Hyljemiehiä ja väkevämmän valtaa

Semmone vanha tapahtuma ol sillo Itämaise soda aikan, ko se
Denkelsman tääl liiku.

Siin viiskymmentviis, viiskymmentseittemä enkelsmanni tuli
Isokari aukol isomitte laivatten kans. Semmossi sit, ko siihe aikka, kute
mittä moottorei ollu, ni soudetti semmossi kanuunavenhei.

Ne tuli niitten kans sit tännäi, pitki Ströömi Kivimaal saare. Oliva
sit jota ottanu semmost, mikä heil kelpas ja lähteny takasi.

Mutta meiän kyläs ruvetti toimenpiteissi sit, et mennä siihe sanota
”Saukovuareks”, siin soukimal kohral o semmone jyrkkä vuari. Et ikä
ne takasi tuleva, ni ammuta ne pahukse.

No mitäs siit. Täältäki kyläst semmone, sanotti ”Pleiklä kraatariks”,
ko ny jo kolmaski polv siit kuali, ni seeki sillo mukan siin oli. Ja kaik
semmose pyssymiähe. Sillo ol pyssymiähi paremi, ku viäl hylkessäki
käytti. Kute ny enä ol mones kymmenes vuates kukka ollu.

Ja pit siit sit ruppema niit ampuma. Ja ruvetti sit harjallissi juama,
ennenko ollenka taistelus oltinka. Ja väsytti niin paljo, ettei kerjettykkä.

Et ne kerkesi siutte. Sil taval siin käve, meiän kylä sodas.

En tiär, kel siin hyvä onni ol, juu.

Hylkeenpyynti o nii piänes määräs kaikie tääl ollukki. Kyl viimese
vuasisada alkupuolella sitä viäl oli.

Yksiki meiän kylä miähist joudu jäälaual. Tuli etelävirta ja itätuuli
ja erotti jäät ja vei ton ulos. Ja miäs joutu lännen puale Isokari. Meiän
kylä vuarelt sit kiikareitten kans katotti, ni nähti, et se jää sin kiine.
Mentti siält sit hakema, ni saatti siält äijä.

Mutta äijä ol kovaste ahtal ol, ku paholaise rupesi merest ylös
tulema, hänt piukottama.

Kerrota, et se sama miäs olis tehny jota murhi meril.

Meiän kyläs alkuperäisest, ei siäl sanottu muut ollukka, ko kaks
torppa ja et merirosvoi niis asus.

En mnä ol niist kuullu oike sit, se o niin paljo vanha asia. Ne on kaiket ensimmäissi ollu, ko tääl oo asuttu kaiket jo tuhannenki vuot aikka. Ko vesi oo ainaki kolme meetteri ollu korkeamp, ko nyy. Ko siäl kylän pualel oo kahde mäentöyrä välil tehty kivisilta, ko sillo siit vesi o ylitte menny.

Sillo ko se Huurnpori huvila rakennetti ja sitä maat muljatti, sillo se sit näkyviin tul. Ja myöski hävitetti, ko siit tehti salaoja.

Sillo ova kaik meiän kylä pello ollu vede al. Ei sillo maanviljelyst ollenka ollu.

Ole mnä kyl enemän kuullu siit miehest.

Se oo sil taval, et kaks semmost miästä, toine asus meiän kyläs ja toine Anavaisis, oliva sillo miähen siin laevas.

Ne oli seilannu yhre hollantilaise pääl ja heiä ol vika. Se hollantilaine upos. Ja muutame miähe, ni ne rupesi kiippemä siihe suomalaisse laiva sit. Ja kapten ja perämiäs löi niit päähä ja sit kirvel sorme poik, et ne kaik jäis sin.

Sit ol sil taval viäl, ku niis vanha-aikkasis laivos peräsin ol kaukan, sil taval kaarevan siäl ulkon. Ja kokkipoika oli päässy siin ruurin pääl, ettei huomattu, ko joskus myähemi vast. Ja sit vast surmatti.

Ja miähit uhatti, et he saava sama tempun, jos he siit sananki puhuva kellä. Minä en ollu niitten puheis, mut kyl mun sisaren miäski sanos, et hän niitten puheis ol. Ja ettei ne sitä selväspäite koska puhunu, mut ko ne oli juavuksis ja sillonki itku silmis.

No paholaise sit rupesi niitte muados tulema, ko siin surmatti. Ne tuli siält jääst ylös ja se kokkipoika, se sit kaikki ahtamal ol pannu.

Lypertön miehiä pyhä-asuissa.

Makkia-soppa

Minä niit vanhoi asioi vähä sentähde, ko meiän kyläs ol kolmeki semmost vanha mummo. Semmone ol kaikki vanhin, semmone Nautio mummo, Nautio Maija-Liisa.

Se kumminki kaikki semmossi vanhoi kertos.

Ja vaik kui vanha olis ollu. Ko sano vaan, et ”kyl maar mummo semmose viäl muista?”, ni kyl hän vaa muist, vaik olis kui mont sata vuat aikka ollu.

Minä, ko semmone nuar oli, ni vähä hänt mont kertta sil taval kiustotteli kaikist semmosist.

Sitä hän kertos, et häne isäs ol sillo kahreksantoistsatakahreksa ja yhreksä vuatises sodas Lokalan kirkol, ja rys ammu kaik ruattalaise sotamiähe. Mutta häne isäs pääs pakko, ”se ajo Varanpäähä ja Kolki-maaha, ko se ol trakuun”, sanos mummo.

Ei sit tiär oikee, et jos se olis ollu tämän Pleikilän talo ratsumiäs, ko tämä o ratsutila ollu. Ei meitä kyläst kumminka, ei se ol semmonen tila, et se olis palkannu ratsumiäst. Sillon, ko oli semmone niisanottu ruatusotamiähe aika, että tilallise kustansi sotaväen.

Juu. Hän ol nii semmone itse hyvä kans, niinko vanha taitava sit ollaki, et ne parempi ova, ko sit nykyaikase.

Hän kerros, et ”kyl mnunki vaa täyry ihmine ol, ko mnä sentä neljä vuat lesken ollesan piri Idulan talotakki”, sanos mummo.

Ko ne oli vuakrajan siäl, se ol kyl meiän kyläs syntyssi oikee, meiän kylä vanha juurt.

Ni mnä sanosi mummot sit, et ”Kute sillo semmose talo emännä sit sentä toist miäst saanu? Et ny sentä huanommakki ihmise vähä saava, niinku miähe. Kute hän sit sentä saan?” ”Ni kyl mar mnä vaa miähe saanu olisi, oikee oman trenkinikki ja taitavas miäs oliki. Osas rivenki ylös pan.” Rive ylös pan, se tarkot rakennust.

Ja mnä sanosi ”kyl mar te sit varma se miähe ottanu olisit, mut et se ol sillai kai, ettei se hualin”. ”Kyl mar mnä se vaa saan olis, mut enemä maar mä lapsistan pirin, ko miähest”, sano mummu jälles.

Ossian ja Mimmi Salmi, "Kluuskerin Mimmi", kirkkomatkalla veneessä.

Ko hän ol semmone vanhuude hupsu sit jo, niinku tommose vanha ova.

Fiskössä oikee piretti häit, mnä Fannin kanssa siäl oli, niinko omakki viara. Ol kokolai elämä siäl. Minä jo pelkäsi, et koko laattia niska perä antava, ko siäl ol nii kova meteli.

Tääl mittä ni erikoisemppi ollu.

No Alastalos ny vähä oli, sillon ko siäl häit piretti, ko siäl piretti kolme päivä.

Siäl sit mittä muut, ko syätti ja tansatti välil. Ei siäl mittä juhla-kulkuei eikä semmossi ollu, niinku manteres prukatti. Kute mihinkäs päästykkä kulkema.

Se tääl Varsinais-Suame saaristos muinasse aikka kumminki ol semmost juhlaruakka, et makkia-soppa. Ei muuto mittä juhla ollu, et sitä kumminki täyry olla.

Ja sitte semmosta perunalaatikko, ”uunpuuro” tääl sanota, ni semmost kumminki sit ol. Ja paistei ol ja tiätyste peruna kans sit jossa muaros ain.

Sitte semmosta ”sallatti”, tääl sanota, Itä-Suames sanota ”rosseli”. Juureksi siihe prukatti, punajuuri ja porkkana ja peruna ja sitte silli tai silakka. Semmone kumminki ain ol tavalline alkuruaka sillo, niinko o usse viäläki.

Pähkinämäki Katkurussa oli Ossianin vanhuudenkoti, jonka hän rakennutti poikansa ollessa sodassa.

Sanastoa

piolinen, sirpillä leikattaessa vasempaan käteen koottu kimppu,

kourantäysi

yäl, yöllä

talolinen, maatalon omistaja

karssa, kierot, vinot

tutti, pellava- tai hampukimppu

koro, vaillinaisesti kyljestynyt, usein kulon aiheuttama haava puun kyljessä

armi, tuulimyllyn siipi

pakenttu, paeta

terini, steariini

krapata, raapia, kaapia

syli, pituusmitta = 3 kyynärää = 6 jalkaa = 1,78 metriä

hanko, haarakas varrellinen työkalu, johon verkko kudottaessa kiinnitetään

krääkkä, köyry

möljä, laivalaituri

Lähteet

Turun yliopiston suomen kielen äänitearkiston ääninauhat:
911,912,913 ja 914a. Haastattelijoina S. ja K. Viitanen. Kustavissa 1967.
1120b,1125a ja 25. Haastattelijana Leena Koillinen. Kustavissa 1968.
25 ja 26. Haastattelijana Osmo Ikola. Kustavissa 1954.

Ikola, Osmo ja Alhoniemi, A., Kustavin murretta. Kansakielen näytteitä 2. Suomen kielen seura. Turku 1964.

Vuorela, Toivo, Kansanperinteen sanakirja. Porvoo 1981.

Valokuvat ovat Ossian Kuusisen jäämistöä, paitsi ne kuvat, joiden yhteydessä toisin mainitaan.

Piirroksat kulloinkin mainitsemistani lähteistä.

Kustavilainen kalakauppias
Ossian Kuusinen
kertoo viime vuosisadan vaihteen saaristolaiselämästä: työstä, elinoloista, maailmankuvasta ja ihmisluonteesta.

SEILI Archipelago Research Institute Publications 1
ISBN 1456-4548